

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Nicolai Cavssini Trecensis E Societate Iesv, De Eloqventia
Sacra Et Hvmana**

Caussin, Nicolas

Coloniae Agrippinae, 1626

Theorhetor, Sive De Sacræ Eloqventiæ Maiestate. Liber Decimvsqvarvs.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-68724](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-68724)

THEORHETOR,
SIVE
DE SACRAE
ELOQVENTIÆ
MAIESTATE.
LIBER DECIMVSQVARTVS.

P R A E F A T I O.

DEVENIMVS tandem in ipsum sanctioris eloquentiæ, veluti sacrarium, de qua, cum graues imprimis, & sapientes viri copiosissimè differuerint, faciã, quod facere periti artifices solent, qui gemmarum elegantias per angustos concludunt annulos. Sic ego, quæcumque ex illi. sapientiæ oraculis depromere potui, breui sermonis compendio subijciam, daboque singularem operam, vt hic postremus robustioris iam facundiæ partus, non minus gratiæ flore, quam utilitatis fructu commende- tur.

Atque imprimis mihi de dignitate cœlestis eloquentiæ non nihil dicendum est, con- era imperitorum hominum audaciam, qui cum omnem dicendi præstantiam ventosa quadam loquacitate, & inanissimis verborum pigmentis metiantur, sacros plerumque scrip- tores irridere solent procacius, quod istos o- rationis calami stros spreuerint potius, quam ignorarint. Et nobis quidem id conantibus peropportunos se locus obiecit, nam cum in-

exedram differendi causa venissemus, Cæci- lius, adolescens in ipsa studiorum incude po- situs, peregrinæ doctrinæ factus tumens, & à Plauto, Plinio iuniori, ipsoque Cornelio Ta- cito, quos ille tanquam sua numina venera- batur, adhuc recens, deplorare cœpit nostra tempora, quod nemo iam *palmis oratoris* strenuè denique admorderet, nemo ad superio- ra Heroum eloquentiæ tempora conaretur accedere; sed totus ille flos antiquæ facun- diæ exustus atque repressus nostræ ætatis squallore, & veteris ybertatis sui protus ex- aruisset. Tum addebat in sacras cõciones, qua- si in pistrinum præclara cogi ingenia, hic tan- quam nobiles equos phaleris, ephippiisque exutos ad molas consensescere, & pro ornatu habere barbariem. Nam quæ potest esse ista sacra eloquentia? De doctrina, scilicet Chri- stiana: cuius argumentis nihil est humilius. *Magis eloquentiam, tanquam flammam ma- teria ali, motibus excitari, vrendo clarescere. At hic videmus eos, quorum indoles latior, & præculca suauitas, si modo materiæ splendo- re nacla fuisset, ubi ad huiusmodi argumeta*

Eloquentia sacra carpi- tur à Cæcilio.

Eloquentia magna raso- quam suau- ma alunt.

CS 2.

amoenis luxuriantis scholæ viretis, quasi in alium orbem venerint, repente, aut rerum sterilitate torpentes exarescere, aut inquinata dictione, quasi resides aquas, & plurimum luti secum trahere. Quod si vernantius ipsa se veteris fecunditatis memor explicare cupit oratio, rerum tamen horror, & moestitia necessario confundit. Quale enim delectamentum est apud plebeias aures, & oscitantes muliercularum circulos, de tritis quibusdam bibliorum historijs longo, & inerti verborum circuitu differere, aut Christianæ religionis rudimenta tractare, aut à vasto quodam, & agresti motu in viria dicere, res tritas, & ad fœdientis stomachi nauseam, tam sæpè inculcatas? At vero in profana, quam appellatis, eloquentia, siue in vmbatilibus spacijs libeat excurrere, siue forenses palmas attractare, hic audiuntur rerum complectiones maximarum, hic sensus vberes, hic sententiarum stimuli, hic opulentissima doctrinæ supellex, hic plausus, & fauor omnium.

Eloquentia forensis opulenta

Hæc iste cum intemperantius effudisset, nesciebam, an magis deidere hominis debere imperitiam, an indolere tam pueriliter in nugis lasciuienti. Cum Theophrastus nosset vir, quo, nec magnis disciplinis instructior, nec ad omnem rationem humanitatis commodior, cum factum hominis præclarâ oratione perstrinxisset, cepit de maiestate sacræ eloquentiæ, & eius argumentis copiosius differere, vt à sacris oratoribus plerunque istas opes non tam nesciri quod antea diebamus, quam contemari ostenderet. Perstringam summa totius dissertationis capita, & quidè paulo ornatiore stylo, quando hic oratoris parees agimus.

Eloquentia sacra excellentia

Sic equidem existimo sacram illam sanctorum virorum eloquentiam tantum humanæ præstare, quantum sol vmbra, flamma fumo, diuina mortalibus antecellunt. Etenim quæcunque ad grauiorem eloquentiam, siue excitandam, siue innuendâ faciunt, fertilis quædam seges sapientiæ, grauiissimarum rerum argumenta, Dijs præpotentis afflatus, incredibilis ardor animorum, suavis quædam prudentiæ œconomia, sermonis maiestas, solidarum adminicula virtutum, theatra denique ipsa, & concessus, & gloriosissima laborum præmia, huic vni tam propense fauent omnia, vt meliori cœli iure iure fecundata videatur.

Sacra eloquentia dignitas, ex materia nobilitate, ac primium, quam grauis sint in ea de Deo sermones.

CAPVT I.

Placet igitur primum strictim & quasi pertransennam videamus cœlestis illius eloquentiæ argumenta, quibus mirum in modum nobilitata collucet, vt suos oratores, vel infantissimos per se faciat eloquentes. Occurrent hic tibi non fabelle, & nugæ, non humanæ sapientiæ leuissima quædam choragia, sed maximarum rerum lumina, Deus, Angeli, Christus *Δεσποτος* rex ipse Angelorum, Christianæ religionis mysteria, Apostolorum triumphus, Martyrum laurea. Virtutum decora, supplicia impioborum, æternæ denique illius apex felicitatis.

Eloquentia sacra effectus Eloquentia sacra.

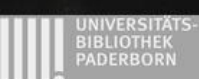
At vero de Deo, qui sermones non ij, quales in Platonis, aut Stoicorum schola floruerunt, sed qui ex ætithana fluunt sapientiâ, & ex ipsius æterni Parentis suu deciuantur. Deum ibi audies mentem ab omni mortali concretione secretam, optimam, sapientissimam, sanctissimam, spiritum per omnia commentem, & singulis vniuersi partibus quasi accuratissimæ lyra fidibus intentum, qui fluentium rerum canticum iucundissimâ varietate tēperat ingenitus, immortalis, perpetuus, solus, ipse sibi locus, & mundus, & maximus quidem mundus, sapientiæ, sanctitatis, intelligentiæ, vitæ rationum, formarum, cui spirans omnis, intelligi enique natura, & habere, & agere non debuit gratias.

Deus mundus, ut lyra intentus.

Tertull. lib. contra Praxeam cap. 5.

Cernes deinde, vt graditur apud Prophetas insigni maiestate, Cherubini insidens, & celeri ventorum turbine circumquaque rapitur. Sexcenta consequuntur eorum milia, in quibus igneæ cohortes Angelorum, copiosa luce circumfusa radiant, sol tanti, tamque stupendi numinis vmbra potius, quam effigies, ad eius nomen expauescit, adamantinæ cœli portæ contremiscunt, intendunt se flammæ nubes, & lucido quodam horrore torum hoc aeris spatium arcuuestunt, mugiunt tonitruum fragores, præmicant fulgura, volitant procellæ, tuunt fulmina, im-

Sol vmbra Dei. Dei nomen quantum.

mixtique grandini rutili carbones depluunt. Hinc discedit caelum, hiant terrarum laterbrae, terrore perfusi manes mortuorum Regem sentiunt. Haec tibi magnificam numinis speciem inurent.

Deus actus purus. Dei attributa.

August. lib. 7. de Cris. De. cap. 30.

S. Nionys. Areopag. epist. 5. ad Dorasheii.

Eremitas Dei.

Augustin. 10. de Civ. Dei. c. 11.

Cumque sit eius natura maximè simplex, nec contineat in se quicquam admixtum sui dispar, atque dissimile: habet tamen attributa varia, quae sigillatim spectata, quantum dicendi, & quam fertilem materiam suppeditant: Equando exhaurietur immensitas illa, quae longe aliter quam is, qui caelo, & terris aquas praebet Oceanus omnia suo ambitu praecingi, in uniuersum diffusus, in se totus rediens, imo nunquam a se exiens, in se, & in cunctis, semper totus implens coelum, & terram praesentem potentiam, non absente natura.

Quando satis praedicabitur infinitas, mentis humanae nodus: quae exeat, quò se condant nemo nouit, imo nec exire ab alio, nec in aliud se condere certò nouit, haec deum beatissimum ignorantia est, quod sermo ignorando est τὸ ἄγνοον γίνεσθαι πᾶσι ὁ θεὸς γινώσκων, & ἰδὲν, ἀγνοῦν καὶ θεὸν, αὐτὸ τὸ μὴ ὄντων μὴ ἔγινώσκον.

Quid illa aeternitas immensa, atque interminata vitae tota simul, & perfecta possessio, qualis est: Tempus certe, quod perpetuas micantium siderum conuersiones aquis passibus comitatur, fatetur se haud scire, quid sit, aut vade venerit, se labi, siue e, nasci, occidere, longam veluti catenam in hoc mortalitatis regno vicissim remeando versare, sibi vni incrementa damno esse, hanc vero intastam, illibatam, semper anam, semper formosam Virginem, quae nec iuuentutis fonte, nec argenteis Canathi fluij vorticibus indigeat, quibus deterfa prioris aëris fuligine, nouo gratiae flore rubescat: Hinc illa perfecta, & stabilis, atque in eodem felicitatis vestigio consistens immutabilitas, quae cum omnia per hanc rerum humanarum vicissitudinem videat agi, volui, reuolui, & quasi per eandem ferram diaerctis motibus reciprocari, tota sibi haeret sine vllò sui aut dispendio, aut incremento.

Anni ut dies unus, & dies tuus non quotidie, se hodie, qui hodie nus tuus non eodie crastino, neque enim succedat hesterno. Hodierno tuum aeternitas.

Quid dices de tantae maiestatis inexhau-

sta bonitate, quae cumulatissimum totius perfectionis florem complexa, nullius rei indigens, omnium opulentissima, se toti naturae, atque adeo huic nostrae mortalitati profundissima quaedam liberalitate profundit.

Quid de inexplicabili prouidentia, quae prouidentia clauum uniuersi regit vigil, & insomnis, suo Dei semper operi assiduus, atque iacentus: num tot oculis tibi spectare videtur res mortales, quot sunt in illo pulcherrimo aethere domicilio colluentium formae stellarum? num tot manibus regere, quot eius potestatis insignia, num tot pedibus iustrare, quot praesentiae sunt indicia?

Quid de singulari misericordia, quae huiusce vitae subleuat miseriam, imbecillitatem erigit, solat viduitatem, instruit inopiam, lenit acerbitates, & quasi totus sit ex matris vberibus conflatus, ita se missilorum infaniam solitudinis, atque orbitati, praesentem vbique, & clementem Deum impertitur?

Quid si eius scientiam consideres, quae se, quae omnia a se orra intelligi, quae tot caelata in aethere partim errantium, partim inerrantium stellarum simulachra nominat, quae perpetuas dierum conuersiones consignat, quae imbrium stillas percrentet, quae arenas numerat, quae profundissimas scrutatur voragines, quae subit, & explicat omnia: Num recte istud occurrit: *Ecquid in prouidum est tibi, qui nosse omnia, & nulla natura est, nisi quia nosse eam?*

Quid si potentiam, quae caelo imperat, quae terras sustinet, quae calcet inferos, quae sexcentos mundos condere, conditosque vel tenuissimo halitu distillare potest: Quid si aliam innumera coneris maestitate: quoties argumentorum oppressus magnitudine coebris exciamare.

ὁ αὐτὸς ἰσχυρὸς διuinitatum.
Iam cum ad illam lucidissimam sanctissimam Triadis caliginem deuenies, unum in trinitate personarum, si liceat intuebere, Patrem reuerentissimum omnium optimum maximum, qui dum acerrimo praestantissima mentis oculo se intelligit, & quasi in flagrantissimo nitore speculo suae ipsius faciem contemplatur, filium generat Ἐπαφῶντος λόχουμα viscerum ingenem partum, ut appellat Synesius, atque adeo imaginem non quidem sublevis, & tenuibus impressam lineamentis, sed aeterno diuinitatis caractere signatam, Deum de Deo, & Patrem

Miserentia Dei.

Scientia Dei.

August. 1. de Cons. c. 1.

Mundus sexcentos.

potest condere Deum.

personarum Dei.

Patrem

Spiritus
Sanctus
centrum
Patris &
filij.

Patris per omnia æqualem Deum : Ab viroq;
deinde spiratur illa sempiterna amoris flami-
na, cuius facibus quicquid est modo castissi-
mæ dilectionis mardefcit, Spiritus (inquam)
centrum Patris, & filij, Patri & filio *æquales*:
Num tu quoties de ijs cogitabis, toties in
illum te Polycriti lacum putabis ingredi, in
quem quo altius quis progreditur, eo magis
ac magis per singula momenta succrescenti-
bus aquis implicatur.

Vicis igitur te ad fabricam vniuersi, vi-
debis ab æmulatione iacta terræ fundamen-
ta, liberos colles, diffusas camporum im-
mensitates, prætexta instar elegantissimorum
monilium terris maria, tot insularum quasi
ocellis, & margaritis conlucenti ipsam spirabi-
lem naturam terris intentam concipies, &
qui suo complexu cingit omnia summum æ-
therem, in quo raris, & in omni æternitate
fixis legibus, voluntur purissimi stellarum
æcetus, totam denique hanc terram a summo
numine locatam homini supellectilem quo-
ties spectabis, toties magnificentissimorum rerum
spectaculo perfusus laudum materiam in si-
lentij verres argumentum.

In Angelis quoque locupletem esse dicendi
materiam.

CA P V T III

D. Dionys.
de his ordi-
nibus agit
c. 6. de hiero-
nich. ce-
lest.
D. Greg.
hom. 14.
Angeli ex
pictoribus
descriptio.

Angeli deinde magnæ illius mentis pu-
rissimæ quædam scintilla, de sempiterni
luminis facibus accensa, tantus, & in
tot ordines diuinitus exercitus, quantam non
dicam orationis, sed & admirationis mate-
riam suggerunt. Nobiles tibi fingere, qua-
les forte apud Pictores, & Poetas sæpe vidi-
sti, pusiones formosulos, quibus vultus ad-
mirabili fulgore circumfusos, erines in ceruicem
mollior effusi, aut obryzo flauescunt,
& lactei colli nitorem blandissimo. f. uonio-
rum spiritui ventilati percurrunt. Quibus alæ
ex humeris emergunt geminæ in celesti rex-
trina coninnatæ, floida viriditate, qualis in
pauonibus esse solet, irradiatæ: aureo croceo,
poniceo, cæruleo denique colore miradmo-
dum temperie variatæ, tot referunt spe-
ctantibus pigmenta, quot in arcu cœlesti
eum volupte te miramur, Tunica deinde
hyalina est quam subtilis denticulati operis

limbus circumquaque excurrans magna ve-
stit cum dignitate.

Tales si Angelos cogitas, quales tibi cuna
pictoribus ludens expressi, totam vim ignoras
Angelorum. Natura illis pura est, subtilis, æ-
therea, quam nulla corporis figura delineat,
nulla materię labes infuscat, nullus corrup-
tionis næuis aspergit, & vt summam di-
cā, nostri pars melior animus est. Angelus ni-
hil est præter animum. At quis animus in eo
eo igne delibatus quo sidera volat, & sacri tor-
quentur axes, sed excitatissima mentis vigor
tantò expressius ad æternæ pulchritudinis ex-
emplar conformatus, quanto de eius fonte
propius respergatur, & vberius. Hinc ille om-
nium ornamentorum insignis quidam decor,
& bonorum immortalis affluentia, quam in
conditorem suam gratissimæ voluntatis in-
genuitate refundant. Tu si de beatarum mè-
ritum incredibili celeritate cogitas, finge tibi
nauiam per immensam patens æquoris spatia
remis, velisque concitatissime fluentem, fuge
relorum ebullis emissis grandines, finge
reginam auium aquilam toto illo plumarum
remigio instructam cœlestissimo corporis ni-
si, acerrimo cupiditatis ardore ruentem in
prædis, finge istas, quæ à poetis memorantur
alas fulminum, & tuum quando liberum est
animum, & illam animi pupillam mentem
fulgure velocius per diffusissimam quæque
tam breui momento discurrerem, hanc si-
cum Angelorum celeritate contuleris, restu-
dinem cum equo valentissimo comparabis.
Quid dicam de illa præstantissimæ mentis in-
telligentia, cuius beneficio res omnes, quas
nos homuli ex iuto, & argilla ficti, tanto cum
labore addiscimus, & ægre ratiocinando
colligimus, illi nullo negotio, nullo temporis
intervallo sagacissime peruident, & impe-
ditos quosque difficultatum nodos explica-
tissime dissoluunt? Quid de illa cognitione
matutina; qua modo res in Deo, tanquam in
politissimi candoris speculo, vegeti coloris
flore viuidius accensas, modo in se iam remis-
sas, & quasi diluto vigore minus acres contem-
plantur? Quid de ipsius cognitionis fictici-
quodam constantia, cuius munere contingit,
vt eis non minus ab hac intelligentia cessare
liceat, quam plantis, aut animantibus ab actus
vitalis perpetuo quodam ministerio? si
quidem intellectio beatis mentibus pro vita
est. Iam si gratiam spectes, quibus ab ipsis or-
tus primordijs mirifice sunt nobilitati, cū re-

Angelus ni-
hil præter animum.

Synestus
hymn. 1.
Secundo
spiritu uolens
angelorum
celeritas.

Philo Tuda-
us li. 1. de o-
pificio m. i. d. d.
Nobis isiv
+uxi +uxi
no d. d. d. g.
noqu i. d. d.
d. d. d. d.

Gratia Angelorum. D. August. l. 12. De ci. 9

Gloria Angelorum.

Officium Angelorum.

rum molitor Deum erat in Angelis condens naturam, & largiens gratiam, vasa myrthea dices, aut crystallina ab ipso vniuersitatis articice comparata, & omnibus artis enucleata lenocinij, in quæ diuinitatis riuus, tanta, & tam inuisitata donorum fragrantia deplueret. Denique si gloriam considerabis, quæ gratiarum amplitudinem est consequuta, totos in Deum videbis amoris similitudine transfusos, atque absorptos, tum in hoc felicitatis domicilio fidos terrarum ministros, nostræ salutis propugnatores, depulsores miseriarum, auspices felicitatis, Duces, altores, pædagogos, & vt summam dicam, amore Germanos, seruos obsequio, auctoritate patres.

rebat. Plena omnia stupris, cædibus, iniquissimis voluptatibus, immanitate belluarum. Quicquid auaritia in rapinis, luxuries aliud est in flagitijs, quicquid in nocturnis bacchanibus gula, quicquid in fastu supercilio, in magnifanis honoribus arrogantia potuerat, hoc totum effuderat. Scalæ penè ipsæ iam cælo gigantum more admouebantur, vt beatorum excinderentur domicilia, cum interim terti, recordes, & impij mortales impreffa in priorum liberum ceruices sica victimaria, miserellorum infantium primo cruore, inferorum aras respergebant, & inter sanctissimas epulas, nidoremque coctorum paruulorum, quos ipsi suo sanguine genitos huius lucis yfura priuauerant, epulabantur.

Incarnationis Christi maiestas.

CAPVT III.

Verum enimvero cum multa sint in diuinitatis pleuillima maiestatis, personam tamen Christi Domini, vna est totius Christianæ doctrinæ caput, & omnium argumentorum seminarium, a qua multiplicium curricula sermonum explicantur, & in quam omnia longe, lateque sparsa reuoluuntur. Num vero quoties incarnatum Deum dicimus, toties purissimi Angelorum cœtus obstupescunt, toties horrore perfunduntur mortales, toties contremiscunt inferi: O profundissimam consiliorum caliginem! o mysteriorum maiestatem! iacebat humana natura in æterni squaloris sordibus, turpis, lacera, deformata, eruentis ipsis Dæmonum pedibus protrita, atque conculcata: nullus timor numinis, nulla inferorum suspicio, religionis sensus nullus. Erant omnes pietatis igniculi in hominum mentibus restincti, & quasi in ipso fomite profocati: Vbique Dæmonum simulachra, Dæmonum aræ, Dæmonum templa, & quod dicere perhorresco, in ipsis excisis, atque funestatis Dei altaribus Dæmonum vexilla, trophæa, triumphales arcus fulgebant. Terrarum orbis luctuosissima facies partim scedissimi lupanaris, in quod omnes omnium libidinum sentinæ defluerant, partim etiam amphiteatri cuiusdam ex scelerum colluuiæ, & humano cruore macerati, speciem præfe-

Quid interea clementissimus parens Deus non iaculatur fulmina, non frementi diluuiio terras obruit, non exquisita tormentorum genera ad consecratorum supplicia machinatur, sed hanc inir viam, ab ipsis Angelorum mentibus, & cogitatione seclusam, vt humani corporis veltius copagibus, propitius nimirum, & salutaris fulgor ad salutem hominum procurandam terris illabatur. Enimvero Dei præpotentis imago ab ipsis mundi cunabulis primis indica parentibus, sed terra postea fuliginis infuscata maculis, pristino nitore reddenda fuerat, quibus vero atis illecebris id factum oppertuit: Deus se homini credo plenissimo diuinitatis fulgore circumfusum repente obijcere debuerat: sed luto, & tenebris oppressæ hominum mentes ne minimam quidem illius lucis scintillam, nisi per transfennam vi deie, ac sustinere poterant. Quid igitur summus ille rerum effector, atque restaurator molitur? Quid comminiscitur, acres illos, & indomitos diuinitatis radios lenissima veluti corporis nube refingit, & in hac priui parentis argilla non iam fugaces, & obsoletos sui colores imprimat, quibus finem ætas esset allatura, sed seipsum hoc luto nostræ mortalitatis ergastulo circumclusum terris exhibet, & vt à summo bono semper fugientem homulum semel assequeretur, ipse hominem induit: In quo mihi videtur aucupes industrios imitatus, qui vt aues suo ingenio vagas, & timidas illiciant, confectis e versicolore plumarum apparatu tuniculis facilius venatur, & melius: Vel certe parentes, qui teneris infansulis matre nuper orbatis bubuli lactis candidum florem propinquant in vasculo, & vt maternorum yberum

Natura humana calamitas ante verbi incarnationem.

Theodoretus in serm. de legibus habet multa de hoc reiro, & de formi mundi statu ante Christi

Dei in re demptionis nostra assumptionis.

Christus imitatus parentes filiorum matris orbiterum

verum similitudine parulos capiant, labrū poculi modica caruncula obductum pusionis ori supponunt, quod mihi videretur præstantissimus doctor his verbis expressisse.

8. Prosper. ex D. Aug. sententia. 321.
Sicut lac non transit nisi per carnem, ut parvulum pauci, qui panem edere non possunt: Sicut si scientia Dei, que panis est Angelorum, ad homines dignaretur venire per carnem, nemo ad verbi contemplandam diuinitatem posse accedere. Quia ergo lux non poterat comprehendere, ipsa lux mortalitatem subire tenebrarum, & per similitudinem carnis peccati participationem dedit luminis veri.

August. ep. 3. ad Volu. 321.
Sed quod magis mireris, hoc corpusculo vestitus, nihil immutatus fuit Deus. Homo qui per se a Deum accessit, Deus a se non recessit, nec hominem consumpsit, sed ita assumpsit, ut nec inferiorem naturam consumeret glorificatione, nec se per inferiorem minueret assumptione, quod ingeniosissima similitudine Sanctus Augustinus declaravit.

August. l. 1. de doctr. ma. Christiana. 613.
Sicut cum loquimur ut id, quod in animo gerimus in audientis animum per aures carneas illabatur, sic sonus verbum, quod corde gestamus, & locutio vocatur, nec tamen in eundem sonum cogitatio nostra convertitur, sed apud se manens integra, formam, vocis qua se infinet auribus, sine aliqua labe mutationis assumit. Ita verbum Dei non commutatum, caro tamen factum est, ut habitet in nobis.

Job. 38. Epiphonema in Dei incarnatione.
Merito itaque sanctissime Job, mirabar, & quærebis, Quis conclavit ostium maris? quis vero alius, nisi rerum omnium parens, qui in ipso mundi nascentis exordio tentam, & tam late diffusam aquarum molem, tanquam in vitre circumclusit: nunc autem inexhaustum illud æternæ sapientiæ pelagus tam paruo Virginis vtero circumscriptis. Quis posuit nubem vestimentum ei, & caligine quasi pannis infantia obuo ait: quis nisi, qui hac corporis nostri nubecula, his tam fragilibus, & prope nullis artibus Deum immensum delineavit? Quem v. æterni constituit, nisi stupendam illam unionem silentio potius venerandam, quam verborum multitudine prædicandam? Verè domine hoc est pusillum, opus (inquam) tuum, de quo Propheta dixerat consum-

Ynio hypofastica v. 613.

1. 10.
missionem. & a brevitationem facies dominus in m. die terra.

Natiuitas ipsa in tantarum spoliatione, atque humilitate plena dignitatis.

CAVTV IV.

Cerne deinde que vitæ primordia, qui progressus, qui exitus fuerit Deo, qui hanc operosissimam mundi totius molitionem in cunas hominis fuerat machinatus, non est inuentus in diuersorio vllus angulus, qui celi depositum exciperet. Primum sibi lectulum stravit in præsepi animalium, postremum in patibulo furciferorum. Cogita illam agrestem domunculam, desertam, temirutam, frigidam tempestatam, ventorumque flatibus vndique peruiam, quam tamen crebra de celo faces magna dignitate circumuectiunt, ita hic sanctior locus est rupe Tarpeia, quæ de celo lapsus fulminata ostendit quod Deo displicent. Grande aliquid intus geritur, & quod humana mens capere non possit. Virgo scilicet inter palustres tuguriolo cannas, & pecorum anhelitus, fundit ex viro regem Angelorum.

Præsepi de scriptio Ep. domuncula. Hieron. ad Marcell. ep. 8.

Proh sanctam fidem! quæ puellæ species hæccine diua est, an radius diuinitatis? habitus quidem pauperulæ mulieris, sed vultus numinis. Quæ frontis maiestas? quæ genarum modestia? quis fulgor oculorum? quæ venustas oris: quot, & quam cœlestes gratiæ in ista facie reudent.

B. Virginia eleganti.

Hic vero renellus, & lactens, qui Matris affusus pectori tam molliter appetit vbera, filiolus est Virginis, Deus humano corpusculo vestitus, gestatur quidem ut parvulus: sed adoratur ut Deus, parvulus in præsepi, immensus in celo, vilis in pannis, in stellis gloriosus. Tam teneræ manus orbem rotant, tam parui ocelli solem illuminant, tam exigui pedes caleant inferos. Sed interim perfiant venti, & in tenellos artus paruuli nulla clementia defauiunt, quando & ipse nostra causa voluit vitam a supplicij auspicio. Heu! tuos infantæ labores! heu rerum omnium inopiam! Heu tolerantiam filij, heu misericordiam Matris!

Vide S. Fulgent. ser. 5. de Epiph.

In Christi infantia labores. xcl. matio.

Sed qui vitæ telam ab istis rerum asperitatibus orfus fuerat, eandem arumnos laboribus totam pertexuit. In ipsis adhuc matris visceribus delitescens, profani imperato-

Christus
victor &
exul nascitur.

is edicto domicilium mutare compellitur, ne ex patrie caeli affectione primum spiritum delibaret, victor nascitur, exul nascitur, nato subinde, & vix quadraginta dierum infanulo aliud exilium decernitur, impentur, renero, & adhuc exanguis iugulo saevissimi regis mero, paruulorum, quos hic crudelitatis turbo demersit, pene cruore respersus, ex cultris victimarijs creptus, in vltimas barbarae gentis oras fugit sine lare, sine pignore, sine hospite, orbis terrarum exul, ferme a communi luce, & spiritu seclusus.

portrigere mancos manus, & iam molles articulos commisituras explicabant; capos membris assurgere, & sepiene leuculos deportabant, alienis paulo ante ecclesijs delati, coecos videre, & iam eccelum diemque cernebant, qui sine oculis iucant procreari. Vnus fuit ad cuius castigatione in insana se coerebant maria, procellarum turbines, tempestatesque sidebant, qui fuitis clementi terga leuissimis passibus impune decubabat, vnde ipsi stupentibus, & se ad conditoris famularu abijciente natura. Vnus qui aumerosissima quinque millium hominum turbam se per faxa, & solitudines affectantem, quinque panibus saturavit, & ne praestigiae viderentur incredulis, sex sportarum sinus reliquiarum fragminibus impleuit. Vnus qui vices inferorum, mortisque repagula potentissima voce refregit, & post tertium diem funeris rediuita cadauera, ex pollinctou fascijs expediuit. Vnus qui mentis humanae latebras, abditos recessus permearet, & quid quique animo volueret, quid consilij ageret, ditissimis simulationis integumentis explicatissime peruideret. Vnus qui cum vnam vocem funderet, a diuersis populis, & dissona oratione loquentibus intelligebatur. Vnus denique potens ubique opere, & sermone, pauper in nostris, diues in suis.

Persona Christi plenissimum maiestatis theatrum.

CAPVT V.

Videndus
Nicephor.
l. i. cap. 40.
qui Christi
effigiem &
staturam
describit, &
inter caetera
commemo-
rat eum
fuisse
ἐν ὄψῳ ἀλλομῶν
ἐπιπέρινα, οὐ-
πρόχρον.

AT quis vir aeterni Patris, aeternus filius, Angelorum deliciae, beatorum lumen, Princeps pacis, humanae salutis parens, auctor nostrae libertatis, mundi restitutor, in quo ne minimus quidem vnguiculus fuit, qui non spiraret diuinitatem. Si quidem fons maiestatis plena, quod illi cum caelo perpetuum erat loquebatur commercium. Ita grauis, vt terretet, ita amabilis, vt illiceret, terret quidem improbos, humiles vero, atque abiectos erigiet. Tanta autem inter virae acerbitates serenitate renidebat, vt non dulcius micarent stellae, non serenius fulgeret lacteus circulus, non placidius spirarent Etesiae. Nasus leni, & modico tractu diffusus, non rugosus, non asper, non aduncus, caelestem beati pectoris spirabat prudentiam. Oculos infra superciliorum arcum blandirentur nitidos soles dixisses, cum increpant fulgura, cum perumperent animos fulmina. In labris omnes gratiae sessitabant, omnis affluebat lepos, hinc lactis, & mellis flumina, hinc nectaris riuus, hinc iugis caelestis sapientiae torrens exundabat. Tota eius vita clarissimam virtutum fulgur fuit, oratio tonitruum. Vnus fuit cuius vocem, & imperium febris ardores, aquae intercutes, & veternosae, foedae vitiligines, corporisque omnes cruciatus fugiebant, cuius tactu vis sanguinis proflueret ebullientis repente consistebat, cuius ob iurgationem immersi miserorum visceribus Demones perhorrescebant. Vnus fuit qui claudos currere praecipiebat, & iam emicabant;

Vide Arno.
l. i. aduers.
gentes de
suis sensibus
hac expressa.

Passio ipsa plena maiestatis, & magnorum argumentorum seminarium.

CAPVT VI.

QVod si oppressa virtus maxime luctuosa est, qualis iniicitur animo species, cum illum in nostra salute procuranda inuidiae flamma circumuentum, pro nobis ictum, & fumantem videmus, dum faces in nostrum exitum comparatas suo cruore restinguunt.

Factus pro nobis victor, & victima: Et ideo Christus victor quia victima pro nobis sacerdos, & sacrificium: ideo Sacerdos quia sacrificium, faciens nos de Dei seruis filios, de Deo nascendo, nobis seruando. Eheu tantum virum seruilibus flagris subiectum! finge enim haec a me non narrari, sed a te videri.

Constituitur in domo praetoria infelicissimus

num spectaculum, nudatur corpus verecundum, purissimæ virginis partus, & à foedissimis lorarijs diuiciberatur ad necem. Instant illi voce, & flagellis, cruore non minus ebrijs, quam vino, ad columnam alligant, verberibus contundunt, plagas plagis ingerunt, crebris ictibus locus resonat, ex membrorum laceratione vis sanguinis exilit, & iam in toto corpore nulla corporis facies, cum innocenti agni ne minima quidem vocula, inter fumos cruciatus audiebatur. Addunt satellites supplicijs contumeliam, nam purpura suo sanguine purpuratum corpus induunt, coronam regentibus spinis aculeatam venerando capiti affigunt, Regem salutant, & os Regis percipiunt, ac teterrimam redundantiam coenarum popinam cum sputis afflant speculo Angelorum.

Mox ubi deuentum est in caluatiam, sacri legi accingunt se ad carnificinam, & iam mortuum corpus dirissimo crucis multant supplicio. Clauis configuntur innocentissimæ manus, quæ iniuriam nemini, omnibus pepererant salutem: ferreo vinculo constringuntur sanctissimi pedes, miserum me! pro mea, & omnium mortalium salute fortiter asserenda tam crebris itineribus exerciti. Nant in cruore oculi, duo illa quondam bonorum sidera, improborum vero fulmina: silet os purissimum, ex quo mellei depluebant faui, vineta est lingua, quæ silentio ipso parcedarum arguit crudelitatem. Ad hunc aspectum exhorruit cælum, & atra veste suum eluxit conditore, princeps siderum se repentinis tenebris obduxit, & tantum scelus erubuit, fremuerunt Angeli, cælestis illachrymauit Pater, ipsi yularunt inferi.

Sed hæc (inquit) omnia sunt humilitatis, quantam habere possunt in dicendo maiestatem? Erras, omnino erras, magnum est, & sanctum, & Deo dignum spectaculum in eorum corporis lacerationes sibi hærens animus, inter procellas tormentorum mens quieta, inter atrocissima seuientium inimicorum odia, & supplicia profusa charitas, qua Christus in extremo etiam vitæ spiritu quicquid habuit vocis, virium, & sanguinis apud Patrem pro carnificum salute deprecatus impendit. Certe de Iobi patientia Tertullianus exclamauit.

Quale in illo viro feretrum Deus de Diabolo extruxit, quale vexillum de inimico gloriæ suæ extulit, cum inuadendam viceris

sui redundatiam magna æquanimitate distingeret, cum erumpentes inde bestiolas in eisdem specus, & pastus foraminose carnis ludendo reuocaret.

Vides Iobum magnæ, & illustri pompæ ferculum Deo, & Angelis spectatoribus progrediens, sed quem Iobum non iam apud suos nominatum, non autoritate grauem, non affluentem diuitiarum copia, non numeroso seruitio stipatum, non vestis nitore fulgentem, non præclarissima gloria circumfutum, sed Iobum nudum, & orbum, irrisum, Iobum in sterquilinio, & laceratum, fetidum, purulentum, hunc inquam Iobum vides, in quo scilicet, tanquam in turri aenea triumphorum cælestium vexilla defiguntur? Quantam igitur putas Christi fuisse maiestatem? quantam in æterni parentis sinum refusam esse gloriam, cum is inter crudelem inimicorum petulantiam despectus, vexatus, spuris illitus, vincus funibus, cæsus flagellis, spinis laceratus, in cruce demum atrocissima laceratus, deformatus extremum spiritum pro hominum salute tam constantem, tam pie, tam feliciter effudit.

Non mihi quidem crux videtur patibulum ignominie, sed iniuria perfuncti periculi, prædicatio amplissimi beneficii, testimonium præteriti temporis, trophæum fortitudinis, ara gloriæ, theatrum amoris,ignum vere magnum, quod ubi tanti cruoris purpurea fuit delibatum, nunc inter augustorum demarum margaritas purius fulget quàm Luna inter micantium ocellos siderum, & in apicibus regum triumphat, quod fusciferorum pedibus fuit antea subiectum. Ingens profecto hic liber, ex quo magnorum voluminum series, & infinitum argumentorum exilit affluentia.

RESURRECTIO TOTA SAPIT dignitatem, & fecundam habet argumentorum materiam.

CAPVT VII.

Quid deinde? At illi feroces animi non dum morte, cruciatus, cruce satiati, etiam bellum gerunt in mortuum, & attentissimè quidem obseruant omnia, ne quis corpus è tumultu surripiat.

XXX

Redit

Carnificum crudelitas.

Christi contumelia à satellitibus facta.

Compassio Christo cum afflictissimus pui.

Luctus in morte Christi.

Tertull. de patientia. 13. Patientia Iob.

Iobus.

Christi harum partium.

Crucis maiestas.

Cruz purius lucet quam Luna.

Crudelitas noua.

Christi resurgens triumpho

Redit tamen illa mens, redit victrix, glorie suae splendore quasi purissimis vestibus amicta innumeris Angelorum beatorumque civium choris septa, quorum alij (opinor) triumphos canunt victori, alij gaudio tripudiant, alij palmas, & lauros praeferrunt, alij iucundissimam caelestium florum messem plenibus manibus inspergunt. Interim anima subtiliter influit in corpus, quod in morte reliquerat, sui que pene simillimum facit: Na lapidem statim permeavit, nec eius subtilitati marmoris soliditas resistit. Et vbi iam oris pallores vbi illita sputorum foeditas? vbi concretus sanguis? vbi spinarum vestigia, vbi iuvenes humeri? vbi manantes eruoris rivus? vbi flagellis artus concisi? Tam breui momento tanta ignominiae fuligo deterfa est, & glorie fulgor occupavit omnia. Et nunc quidem frons serena, nunc illustres oculi, nunc ad gratiam rubescens genae, nunc os purpureum, nunc collucet, & vibrat auro caelaries; ad summum totus est quasi sol prorumpens e nube.

Christo ad mirabilis pulchritudo restituta.

Gregorius Nyss. orat.

hda resurr

Ωπερ κατὰ τὸ πρὸ κείων τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν θεῖα μα. δι φῶς περιεστράφη, τὸ τὰς ὀφθαλμοῦν ἐκ μυστικῶν λαμπρῶν ἐρανεῖομενον, οὕτω πᾶσα ἡ τῆ χριστοῦ εὐλογία κατ' ἀνάστασιν λαμπρῶσα, τὸ τοῦ ἡμῶν τὸ μέγα φῶς ἀπεργάζεται.

Non aliter quam in spectaculo nobis aliquo proposito lumen vnum ex innumeris facibus constatum perfringeret aciem oculorum, omnis Christi benedictio in resurrectionis fulgens gratia: magnum animis nostris splendorem immitit.

Ascensio typus est gloria, & nostra pignus fidei.

CAPVT VIII.

Postea deinde triumphos ex hac victoria consequutos, & videbis non quidem quadrigis albis per laureatas militum cohortes volantem, sed lucida aube circumfusum, penetrantem in illas aeternis sideribus illuminatas domos, suae gloriae iam diu destinatas. Quae gradientis maiestas, quae oculorum fulgura, quis vultus splendor, quae lux ex to-

Christo ascendit

to corpore defluit? Mirantur illibati stellarum quid faciat ignes, obstupescit luna, sol ipse moderator caelestium siderum, fons, & dispensator luminis, suas tenebras cum tanti luminis fulgore comparatas ingenue fateretur, caeli deinde omnes sanctissimo horrore perfusi, certatim sibi tam sancti, tam augustum, tam diuini, hominibusque salutare sidus, omnibus votis desiderant: verum maius est quam ut istis sedibus detineatur, longius ut apparet progreditur, & recta inuolat in aeterni Patris sinum. Aperiuntur ille tot saeculis clausae fores, & caelestis triumphator ingreditur. Quanta quam velox! quam stupenda caelestium militum acies occurrit intranti! qui vultus! quae lumina! qui apparatus! qui flores! quae suffimenta! qui venientium, hinc, & inde beatarum mentium concursus! quae colloquia! quis amor! quae vniuersorum laetitia! Qui Patris aeterni, & filij complexus, quam sancta! quam suavis! quam fidelis confociatio! hoc ne Angeli quidem possunt dicere.

Ascendit in caelum, ad Patrem scilicet fructu. D. Ambrosium carnis praefertens, in discipulis iusticiae semina de terra derelinquens, Dominum euntem ad caelos ratione non praecedit sed comitatur gloriosa captiuitas: festiuit non ante vehiculum ducitur, sed ipsa euihit ad Penitentiae uatorem: Quodam enim ministerio dum filius Dei filium hominis sustollit ad caelum ipsa captiuitas portatur, & portat.

Panegyricorum sacrorum magnam, & uerberem esse materiam in sanctissimae Virgine Maria Dei Matre.

CAPVT IX.

Quod si panegyricorum etiam flores cogitas, & volucris, atque incitata luxuria ut cupit in mulierum laudes oratio. Noli, quae so noli apud Hecratem Helenam querere illam Martis, & Veneris luctuosam facem, in quam venalis linguae myrocheria, laiciuientis ingenij diuitias sophista pictior effudit.

In promptu est quam laudes, & quae tibi laudationis praemium reddat cum seniore, Puella toties mundi iam prope deposita, & in aeternis sordibus ingemiscens precibus, ac votis

Oratio uolucris. Helena fac Martis & Veneris. Maria uirgenium aduentu expetitum uotis

voris expetita, quinquaginta ferme sæculorū opus, quæ à mundi cunabulis ad eius vsque cunas effluxerunt.

Tanta molis erat naturam Genitricem Deo, Dominam mundo, vitæ reparatricem Mortalibus parturire.

Humilis quidem est eius species, sed quæ plurimum hausit de cælo, ni te tamen illi cælum nunquam antea sic omnium ornamentorum copia diffusis penitus affudit. Noli tibi hic fingere fucati medicamenta candoris, genalque cerullatas, vibratos ferro crines, nodosque tortiles per inexplicabiles mæandrorum sinus implexos: noni. quærere purpurissimam, stibium, baccata monilia, stelagmia, murenulas, muscaria p. uorina, torumque illud muliebri mundi choragium, quod pulchritudinem mentiri, potest non facere, *scena est enim ineptiarum pretiosa*, quam illæ studiosa luxuria conquirunt, quæ carius volunt insanire.

At certe vna, pulchritudo est, quam mentis integritas efficit, *vnius Dei color*, & ille quidem totus afflorescit Virgini, quam omnium virtutum integer, atque illibatus decor, tanto gloriæ coronat fastigio, vt nihil sit in diuinis operibus nec splendore magnificentius, nec suauitate dulcius.

Et certe cum attentius cogito, mihi videtur ille summus rerum artifex, & moderator Deus, in hac vna anima propriè conformanda seipso vltus exemplari, meliori quoddam pollice in opus incubuisse, & delicatissimis industriæ lenocinijs in hanc vnam sui verè imaginem luxuriasse, vt esset quod in arce rerum humanarum positum, omnibus imitandum proponeret.

Quam ob rem vbi stellis mens purior, & tot exquisitissimis affluens ornamentis illapsa est in corporis contubernium, non est illi iniecta fax ista fœda, quæ à nostri generis auctoribus pium accensa, latissime in totum profusa genus deflagrauit; sed vt puro, & micanti auro sapphirus, aut adamas purior inolefcit; sic illibato corpori castissimus animus Dei ita dispensantis manibus inditus est, vt nulla conceptæ Virgini labecula generis adhæresceret.

Editus est deinde in lucem partus ille matris aureæ, cui ego facile crediderim mitiores cæli fauces elementius illuxisse, & è diuturno tquallore recere tam risse naturâ, quod sibi tuuc obortam lucem putaret, cum cam

libaret oculis, è cuius ytero fons ipse lucis erat. emerfurus. Educia est deinde puellainter pudicissimos parietes, in sanctissima patriarum legum disciplina, & ijs magnarum arrium instructa studijs, quæ aduenienti Deo nobilium instruerent factarium. Preme-

Maria educatio

bat annorum moras antegressa virtus, & vix legem ferebat ætatis, cui ponere natura leges erubuerat. Iam à prima ipsius ætate, tot in ea micabant dotes, quot serena nocte fulgent in cælo stellæ, instar candentium gemmarum suis orbibus affixæ; habuit enim, vt scitis in tota vita mirificam omnium virtutum societatem, quibus illam veluti ætatis telam præclarissimis guris pertexuit. Enituit aliqua formæ elegantia, sed eam parum pudici mores infuscant: Aliam pudicitie lumen exornauit, sed obsoleuit superbia, Alia natalitijs imaginibus clara, virtutes in certis habuit, Alia laudem à puericia collectam ante virtutis maturitatem decoxit, Alia fortitudinis gloria præfulsit, sed virginittatis laurea caruit. Ad summum nulla inuenta est, quæ non aliquis æueus ex ista fatali hominum corruptela deriuatus intinxerit. Maria vna est, in quam magnifice consentiens, atque cõspirans omnium virtutum consensio, vt nihil pudori venustas, nihil grauitas demissioni, nihil comitas grauitati, nihil maiestati simplicitas, nihil cõstantiæ facilitas, nihil denique (quod antea fuerat inauditum) matris nomen Virginitati detraxerit. Omnes in ea pariter certabant virtutes, omnes vincebant.

Maria virtutes.

Quantum Maria certas matronas doctissimæ superauit.

Sic enim fer-

nd S. Epi.

nam phanias

describit.

vbi quos

dicitur

σιν κη κατὰ

πείτα ολι-

γολατος τα-

χικηθους

αυπρεσβυτος

Muliebria mundi descriptio.

quæ Deo xianæ.

Itaq; dicitur Miraton ex doctrina Hebraeorum Principi facieru qua semper stat ante faciem Imperatoris, areaturari admissionalu.

Maria naturalis.

Ecclesia opus Christi.

Ecclesia opus Christi magnificentissimum.

CAPVT X.

Et iamne parum maiestatis habere videtur Ecclesia sanctissimo Domini cruore fundata, & ad hunc usque diem locupletissima ornamentorum omnium accessione propagata? Equidem videre mihi videor illam Christi sobolem nunc aureo curru, & lucentibus quadrigis inter confusa palmis virentibus, nemora, latissimo cursu volantem, cui plura sunt diademata, quam comae arborum, plures coronae, quam igneae siderum formae conuertuntur, plures inexti auro, & margaritis triumphis, quam sunt ora, partesque terrarum: Neque enim suam gloriam his mundi curricula, & vitae spatia, definiuit. Ferrur autem victrix, triumphatrixque vniuersi percalcatas Daemonum ceruices, per impressa suis vestigijs tumentium satraparum capita, per tot haereticorum turmas florentissimo Marte concisas, per tot cerastas comminutos, quorum etiam, fatum nuper extracta e vepreculis expectant nitidulae.

Apostolorum vocatio.

At quibus inijs ad hanc gloriam effloruit duodecim hominum, qui auctoritate graues? nihil illis contemptus, opulentia copiosus? quid magis nudum, aut desitutum? eloquentiae gloria celebres? nihil infantius: iam tamen illi e flumium ripis, & piscaturo recentis, callosis ex diurno labore manibus, longa macie torridi, & omnis conciliatriculae illius urbanitatis expertes, rustici e tugurij, & mapalibus educti, triumphos regum meditantur, partiantur inter se orbem terrarum, victorias, & spolia definiunt, per abrupta montium, & disunctissima quaeque regionu, igneis veluti quadrigis euecti volitant, feruntur pene extra solem, & sidera, per squallentes arenarum tractus, per tostas vehementissimo solis appulsu regiones, per aeterno frigore rigentes plagas: in quibus nullum humani cultus vestigium. Perueniunt deinde ad numerosissimas gentes, pugnant nudi iacerrantes, inermes, contra Reges, latrapas, praesides, iurisperitos, sacerdotes, fluens in suos humeros totius mundi aciem excipiunt, persuadent impijs religionem, avarissimis paupertatem,

Apostolorum viri fortissimi in hominum conuersione.

omni libidine inquinatissimis castimoniam, & quod stuporis plenum est, contritis Daemonum simulachris, templisque falforum numinum excisis, cruciarj vexilla in clarissima luce terrarum defigunt: fulgurent deinde mucrones in iugulum exerti; tonenteminae, ruant qua parte volent armorum: fulmina, praesto sunt qui excipiant, qui toto pectore mortem induant, & vincant moriendo.

Ecclesia incrementa.

Ex eo semine se trudit Ecclesia pusillus grex imprimis tanquam nidulus inter scopulos gentilitatis affixa, quae melioribus affata fideribus crescit in immensum, tumditur, vexatur, premitur, iam de eius vita conclamatum puratur, iam vespillones tumulum apparant, iam meditantur exequias, cum illa nouis viribus repubescens, & felicibus euecta pennis tranat maria, & ex ruinis suos triumphos instaurat.

*Duris ut illex tunsa bipennibus
Nigra seracu frondis in Algido,
Per damna, per caedes, ab ipso
Ducit opes, ac in unumq, ferro.*

Quanta & quam praecleara laudationis materia in sanctorum Martyrum certaminibus, & religiosa sanctorum vita.

CAPVT XI.

Qua voce praestantissima Martyrum pro fide certamina, & magnificentissimum triumphorum gloria praedicare possim? hic mens obstupescit, rigent membra: praestriatus tot radijs hebescit animus, sui argumenti magnitudine absorbetur oratio.

Instruuntur, Proh fidem, & religionem? toto terrarum orbe carnificinae, nouis, inuisis, inauditis suppliciorum generibus apparatus: instant Imperatores barbari exitiales, funesti, humani generis lanistae potius, tortoresque impurissimi, quam Principes, & quos vno verbo clarius appellauero, Neronis, Domitiani, Decij, Diocletiani, atque ex veteri illa immanitate, Saporis, Mammuche, Dunaan.

Hoc vnum habent in votis, vt Ecclesiam illam coeli plantam, iam lato gemmarum partu turgentem, & se per dumeta hilarius cense.

Imperatorum barbari.

quid olim
Ecclesia in
sentiant.

effluentem, tormentorum procella, cruorif-
que humani fluctibus obruant. Producentur
ex omni terrarum regione, Episcopi, sacer-
dotes, senes, auctoritate graues, religione san-
cti, ætate venerandi, quibus se comites ad-
iungunt, matronæ, & Virgines, sexus imbel-
lis, tenerique flosculi paruulorum, quorum
ætatula feris ipsis poterat videri miseranda
Trahuntur ad Prætorum subsellia, & à sub-
sellij ad amphitheatra publicamque lanie-
nam, vnius criminis rei, quod summum nu-
men colerent, in omnes benefici, solis Dæmo-
nibus inuisi, torquentur corpulcula, quibus
vix erat vulnere locus, non habebant quæ
ferum reciperent, habuerunt tamen, vnde
vincerent.

Martyrium
supplicia.

Sed quid dico, ferrum, iam neruus, & mu-
cro, & virgæ plumbatæ, & ferri pectines, &
ungulæ, & cætera exquisitissimorum suppli-
ciorum instrumenta, quæ sine horrore ab ip-
sis crudelitatis administris aspici non pote-
rant, pro ludo, & delicijs habebantur. Feræ i-
psæ alijs semper feræ, solis martyribus cle-
menter nasci videbantur, quod celeritate
mortis scruitiæ facerent compendium; Qua-
mobrem alia iam tormenta quærebantur.
Ardebant liquato plumbo perfusi, lento i-
gne cremati, nunquam & toties mortui; In
vicem nocturnorum luminum ardebant, in-
ter arenæ proteruam licentiam, & lasciuientium
greges ebriorum, quibus clariore stellas
cælum non habuit.

Tormento-
rum vana
genera.

Mugire cogebantur in Tauris æneis, va-
lentissimo igne succensis, qui ad Symphoni-
am beatarum Mentium euocabantur. Obij-
ciebantur Vespis melle delibuti, sole fla-
grantissimo, purissimis apibus ipsi castiores.
Premebantur torcularibus, quorum beatissi-
mus cruor vinum erat Angelorum. Include-
bantur scaphis lento, & exquisito supplicij
genere per varias mortes cruciati, quos pro
domo cæli manebat immensitas.

Martyrium
constantia.

Torrebantur in ferreis cratibus, qui spar-
sos floribus, lucentibusque margaritis inter-
stinctos pro Christo lectulos speruerant; At-
que inter tot pœnarum acerbitates cum ve-
na cruoris ebulliente, concisisque carnibus
paulatim cum languine vita deflueret, ma-
nebat tamen gloriosissimi facinoris con-
scientia erectus animus, contemptor deli-
ciarum, pœnarum irrisor sui victor, triumphator
tyrannorum, qui tot sibi ora ad Dei laudes ce-
lebrandas data putabat, quot erant in corpo-

re vulnera, in quem hoc carnifices poterant,
quod aduersus solem nebulæ, qui denique ex-
catastis, & crucibus, & incendijs integer
euolabat in cælum. O fortunatam mortem,
quæ naturæ debita Christo præcepta est!
ô solem ipsum beatissimum, qui vos ex rogijs
in cælum tendentes excepit!

Vos fortissimi dum vixistis, nunc post-
quam à nobis excessistis, sanctissimi milites,
nobis hanc patriam vestro cruore peperistis;
Vos frementes populos, & effusos in tam
exilia corpora carnificum globos magnifica-
tissimo patientiæ spectaculo superastis.

Vos cælum aperuistis, Vos calcastis infe-
ros, Vobis pro diademate, & coronis candentes
galeæ fuerunt, pro margaritis vulnera,
pro exquisitis dapibus ieiunia, pro voluptua-
rijs hortis saxa, & solitudines, pro confectis
voluptate balneis stagna glacie rigentia.

Actum est vobiscum præclare, beatissimi,
nam inter palmarum vestrarum fructus mor-
tuis, properantem spiritum effudistis in vi-
ctoria. Vobis vero tot sunt tumuli, quot
oræ terrarum: non laudes, quot ora gentium:
tot triumphi, quot pompæ: virtutum stat ip-
sa trophæorum vestrorum: moles magnificis
insepulta literis, vestro ipsorum cruore fe-
liciter exarata, amplis illuminata gloriæ si-
deribus, quibus vt luceant faces succendit æ-
ternitas.

Qua vero in parte miraculorum eos con-
stitues, quibus tota pene vita martyriū fuit, *Religios.*
qui cas humanæ vitæ blanditias, quibus op-
pressa virtus conuiuere nonnunquam solet,
fortiter à puero repudiarunt, qui se à corpore,
& hoc sensuum commercio auocarunt, qui
ad diuinarum rerum cognitionem curam
omnem, studiumque traduxerunt, homines
curarum illecebris, & negotiorum anfractu
expediti, toti hærentes origini suæ Deo, qui-
buscibus ieiunium est, paupertas opulencia,
cruciatus delicia, qui quod rarum, &
difficillimum est, antequam more-
rentur, sponte cœperunt
exire de vi-
uis.

SACRAMENTORVM MAIE-
stas, & Ordinis præcipua quedam
excellencia.

CAPVT XII.

Cum Ba-
ptismo nihil
comparan-
dum.

Qvod si Ecclesiam iam constitutam con-
sideres, & eam augustissimam, quam à
cælesti sponso accepit sacramentorum
dotem, fertilissima dicendi seges, maior etiam
admirationis ratio suggeretur. Quos mihi
fontes ex toto illo historię naturalis appa-
ratu, quam aquarum salubritatem, quæ fa-
lientium venarum miracula inuenies cum
baptismo comparanda? quo Dæmonum vires
tamquam in humido serpentes deficiunt, quo
tota inferorum machinatio refingitur, quo
eluto corpore induit animus sanctitatem. De
quo certe, & reliquis Ecclesię mysterijs mul-
ta hic meditatur animus: sed ad singularem
ordinis maiestatem mea festinat oratio.

Sacerdotij
potestas ad-
mirabilis.

Quanta est Deus bone! quam stupenda!
quam pene incredibilis hæc potestas! quæ
non vno conteta munere, duas easq; omnium
amplissimas diuina virtutis dotes amplexa
est Eucharistię consecrationem, & integram
peccatorum condonationem. Quid ergo iam
mirer ad vnã Moysis virgam, modo cruen-
tos amnes fluxisse, modo discessisse maria,
modo in se resoluta coaluisse, modo largas
aquarum venas saxo exiuisse. Hæc sacer-
dotis potestate superata videmus. Verba quip-
pe sacrosancta cum pronunciat, continuo aut
fit sanguis Christi: aut cum inibet, peccato-
rum pelagus exarscit, aut cum retinet insa-
nię veluti fluctuum attolluntur, aut moles
cum saxo, & adamante duriora ferit pectora,
lachrymarum copiosum imbrem elicit, pereni-
nisque diuinę gratiæ riuus in animos influunt.

Cælum.

Miramur deinde hoc vno verbulo, *fat fir-
mamentum*, tantam, tam splēdidam, tam spe-
ciosam molem: tot lucentium signorum ve-
luti picturis vermiculatam, tot facibus collu-
stratam, atque tot miraculis refertam emer-
sisse.

Eucharistia

At hoc mirabilius vna sacerdotis voce, De-
um ipsum, à quo cælum, tellus & amnes, &
maria, & quidquid ætheris omnia cingentis
amplexu continetur emanauit, se in orbicu-
latam modici panis speciem induere.

Miramur ad Helix præces ignem de cælo. *Nihil com-
delapsum in victimas.* Hoc mirandum porius *parandæ*
quod ad sacerdotis verba Deus noster ignis *Dei natura,*
omnia combrens influat in hostias. Mira- *cum mi-*
mur ad imperium vnius principis Iosue fo- *raculo* *Chri-*
lem in medio cursu repessum constitisse. *O- si n' Encha-*
bediente Domino voci hominũ, parum quod *rislia.*
sol in cælo steterit: Hoc illustrius, quod ille,
cuius est sol veluti de maiestatis folio de-
tractus, in sacrificantis inueniatur mani-
bus. Quid multa? stupemus, quoties ad hanc
vnius puellæ orationem, *fat mihi secundum*
verb. m. suum, Deum, Deum (inquam) hu-
mano corpusculo circumuestitum: Ac hoc in
sacerdotis manibus quotidie perfectum ve-
neramur. Proh fidem numinis! quales & quã-
tas oportet esse manus istas! Quam præcla-
ras, quam innocentes, quam pudicas, quam
venerabiles esse oportet istas manus, quæ
Deum cœlitus excipiunt, Deum tangunt,
Deum tractant!

Quanta, & qualia esse oportet ista labia, *Sacerdotum*
quàm pura, quam impolluta, quam augusta *puritas in*
labia, quæ Dei vni genam filium, Angelorum *celebrãtio.*
amores, & delicias, mundi reparatorem Chri-
stum, intra sua claustra demissum, cum omni
veneratione salutant! quid dico salutant? imò
ipsam sacrosanctis verbis eliciunt.

Quid de reliqua potestate licet mihi dice-
re? mihi vix licet, quod est libere pronuncia- *Sacerdotum*
re. Hæc sacerdotes, terrarum Principes vestris *qui mira-*
genibus aduoluit. Hæc miserorũ catenas dil- *culosa*
soluit. Hæc inferorum vecies, & repagula dif-
fringit, hæc veterem draconem cruoris hu-
mani siti rabidum conterit. Hæc æstus & flã-
mas extinguit. Hæc os putei furialis obturat,
Hæc cœli fores aperit. Hæc ad omnipotentis
Dei mortales contubernium introducit. Au- *Regum. 1.*
dax fuit illud Helix. *Vixit dominus Deus Is-*
rael in cuius conspectu sto. Si erit hu annu rot-
æ pluuia, nisi iuxta oris mei verba hominũ *ver. 17.*
nem vnum, pauperem, contemptum, longa
macie torridum per triennium cælum clau-
sisse, nubes verborum impetu attonitas con-
tinuisse, iam iam lapsuros imbres detossisse.
Magnum fateor, sed maius, quod sacerdotes
nostri faciunt, qui eadem lingua sanctorum
operum administra claudunt inferos, & cœ-
lum ijs, qui ingredi cupiunt diuinissimè re-
cludunt, *nimis honorati sunt amici tui Deum,*
nimis abundè rebus humanis indulgisti, qui
homulos ex Adami luto concretos ad hanc
glorię apicem extulisti.

Hic

Iob 40.

Hic te appello Iobe virorum omnium qui sunt, & erunt, fortissime, si nunc hecat tibi ex pulcricibus resurgere, & cum Deo tot olim sermones misere, deque diuina potentia differere: si nunc Deus, quod antea fecit, tibi loquatur de turbine, & dicat.

Accinge fient vir lumbos tuos, ininterrogabo te, responde mihi, nunquid nosti ordinem in caelo, & pones rationem eius in terra. Nouerunt sacerdotes, & hierarchia caelestis imagine constituitur in terris. Nunquid ingressus es profunda maris, & in nouissimis abyssi deambuisti? ingressi sunt sacerdotes ingens quasi mysteriorum pelagus, & in arcanis Dei ambiunt. Nunquid aperta tibi sunt porta mortis, & omnia tenebro auidisti: eadem ipsa aperiunt, & claudunt sacerdotes.

Nunquid produces luciferum in tempore suo, & vesperum super filios terrae consurgere facies? Gratiam ita Deo dispensante pene producant, sacerdotes. Nunquid mittis fulgura, & ibunt, & immortalium animos infundunt & reuerentia tibi dicent adsumus. Anathematum fulmina mittunt, & retrahunt sacerdotes viui sacrorum. O ministerij potestatem, & Dei liberalitatem! E quis erit ita stupidus, & veors, vt in hac ditioe, quasi in suo gloriatur, vt dominari desideret in clero, vt Dei elatibus abuti, non uti velit.

Haec si quis oratorice velit uberius exornare, latissimum campum inueniet, in quo exultare possit.

EUCHARISTIA MIRACULUM plenum munificentiae, & magnus argumentorum cam- pus.

CAPVT XIII.

Iam cum ad illud Eucharistiae Sacramentum deueneris, *μυστήριον* vere vt appellatur à Diuo Dionysio, τὸ πάντων ἱερωτικῶν ἔργων & ἱερωτικῶν ἀγαθῶν audebis iura iam pueris gentilitatis comparare miracula, colossos puta Rhodios, & pensiles hortos Semiramidis, & Cretae labyrinthos, & aram ex coribus, & mortuorum tomnia Mausolae, & si quid est nugatum huiusmodi, P.oh reculas, & marcescentes umbras vanitatis! Eucharistia vna est, cui iure illud cōuenit τὸ πάντων ἱερωτικῶν, trophaeum amoris, Christus

quippe Dominus, cum gloriosissima legatione perfunctus in aeterni Patris contubernium reuolaret, quod amici facere solent, à suorum complexibus aegre diuulsi, & in longinquas terrarum oras profecturi, vt apparatusimum munus eligant, quod in perpetuum beneuolentiae pignus, & amoris solatium suis relinquant, hoc perfecit tanto nobilius, quanto dilexit ardentius, & potuit magnificentius. Neque enim suis expressam in cera, aut in auro politissimis lineamentis effigiem, non sigillum, non anulum, non quidpiam simile donauit, sed corpus, & sanguinem, animum, mentem, diuinitatem, se denique totum, quod poterat δῶρον ἁγιώτατον suis fratribus tradidit, vt corpus, quod ex argilla nostra traxerat, celum autem vt iam radijs gloriae vestitum suo iure reperebat, arte mirabili, & ante hunc diem inaudita cum caelo, & terris ita diuideret, vt eodem utraque pars non diuiso, & comminuto, sed toto plenissime frueretur.

Et istud hereditarium munus testamenti Gaudetium eius noui, quod nobis ea nocte qua tradebatur tractatu ser- uandus, tamquam pignus sua praesentia cundo.

derehquit, munus augustum, sanctum, manus, munerum omnium cumulatissima perfectio. Mirare quantam uoles sumptuosam illam, & plane magnificam Iulianiani imperatoris mensam, quam in templo sanctae Sophiae dedicaui, stupendum plane donarium, in quod terra, marique delibatas opes, puta lignorum, metallorum, gemmarum omnium purissimum florem studiosa luxuria congregasset, vt in vnum orbiculum vniuersi orbis miracula colligeret. Ego vero satis mirari non possum in Eucharistia non fruolam donorum opulentiam, sed caelestium grauatam iuge quoddam seminarium, fontem clarissimarum virtutum, culmen bonorum omnium.

Enimvero minime mirum est, cum & illud contineat, cuius ritus omnia respurguntur, vt orta crescant, crescendo maturitatem assequantur, & matura nunquam senescant. Nec immerito magnus ille Basilius S. Basil. epi. Eucharistiam appellat *νονωτια τὸ ἀγαθόν*, bonum enim est, & bonum illud, quod sapientissimo Moyse fuerat antea pronissum.

Ostendat tibi omne bonum.

O rem admirandam antea! Verbum Dei ὡν τρέπου humanos artus induit, nūc in hostiam indui- τὸν λόγον. tur.

Basil. hom. de charitate Eucharist. Iacobus ἐπίσκοπος προνομιαν.

Cedrenus et Baro. ad animum Iulianiani.

Eucharistia longe superat mundi miracula.

Eucharistia trophaeum amoris.

*Deo sapu-
mudis.
Iustinus
Martyr. in
Apologesi-
ss.*

tur: Antea cernebatur in sinu Virginis, nunc
cernitur inter manus sacerdotis: Antea niueo
lactis rore pascebatur, nunc purpureo pascit
sanguine: Antea corpus nostrum assumpsit,
nunc se in nostrum corpus infudit. Antea se
adiecit ad humilitatem carnis, nunc se trans-
mittit in speciem exigui panis.

*Greg. Nyss.
in orat. de
Paschato.*

Quid, quod sub tam paruis inuolueris to-
tus est, quid quod in minima particula totus,
quid quod non illapso e celo, quod nun-
quam deserit, sed cum hostia modo prorsus
mirabili repente coniunctus existit, quid
quod ut diuinitas replet mundum, & tamen
vna est: Sic innumerabilibus locis consecra-
tur, & tamen vnum corpus est.

Quid quod licet frangantur, & imminu-
antur, species, Christus tamen non secus ac a-
damas e fracta crystallo profliens, non con-
fractus, non diuisus, semper illaesus est. Dein-
de haec non sunt plena miraculorum!

Quid dicam de ipsis Sacramenti copiosis
fructibus, qui in totam Christianorum vitam
ex eo fonte latissime diffunduntur? Deo ag-
glutinari! quid dulcius? Deo vesci! quid suaui-
us? Deo saginari! quid lautius? Deo sanguine
in venas admisso irrigari, liquecere perfun-
di! quid fecundius? hoc libidinis fomites pre-
foeantur, hoc sagitta Daemonis infringun-
tur, hoc aspersa medullis, & visceribus cupi-
dinum faces in tepefcunt, hoc castissima flam-
mae ardores reuiuifcunt, hoc omnis sanctita-
tis decor efflorescit.

*Origines
aduersus
Celsum
Gregor. de
gloria mar-
tyrum in
Polycarpo.*

Αρτους ἐδοιομεν σῶμα γενόμενος, ἄγιον
τι, καὶ ἁγίαρον αὐτοῦ μετὰ ὑποδὸς προδὸς
αὐτῶ γενόμενος.

Quamobrem miror vos sapientes viri, qui
iam in ipsis Ecclesiae incunabulis Eucharisti-
am in turricula argentea solebatis asseuerare,
non minus subtiliter, quam religiosè, hanc
quippe significastis turrim esse forum, e qua
mille clypei penderent, quibus tota vis in-
ferorum, quasi fluctus ad scopulos allisus he-
besceret. Laudo te Remigi sanctissime, qui in
eo calice aureo, quem Rhemis, in vrbe tui no-
minis obseruantissima, tuis posteris reliqui-
sti, non minus dominici sanguinis receptacu-
lum, quam tuae illius frugalitatis munificentiae
monumentum caelari iussisti literas non
tam opere, quam ingenio tuo deaurata-
tas.

*Haurias hinc populus vitam de sanguine Ja-
ere.*

Vere enim haec vna est, cuius participes esse
non possunt, Qui verbo tenui, corde seci, & Cyprian-
mente aridi sacris intersunt, vel etiam somniu-ferm. deca-
nicant donu, lambunt quidem petram, sed in do na Domini
nec mel sugunt, nec oleum.

Forum quoque esse in eloquentia sacra om-
nium augustissimum.

CAPVT XIV.

Sed tu nostra fortasse adhuc cogitas, & iu-
dicum subsellia, in quibus illam grauem,
& magnificam dominari putas eloquenti-
am. Concipe igitur animo si potes, tribunal
summi iudicis, & tremendam illius diei ma-
iestatem, caeli columnae magno fragore, fre-
mituque concussae cum ipso Angelorum hor-
rore, & metu contremiscent, quod stellae re-
pentino flammaram tractu decussae, vt fides
arborum decident, quo luna eruentabitur, quo
purissimae solis faces atra fuligine indu-
ent.

*In iudicio
extremo De-
i-
tremenda.*

Quale erit hoc forum, cum post tumult-
us, stragesque bellorum, post morbosam ac-
tis contagionem, pestilentiumque febrium at-
dotes in mortalium cor ora perbaccharos,
post ferarum incurfiones, & carnificinas,
post luctuosam agrorum vastitatem, famem-
que rabiosam euectis pastam cadaueribus,
post terrae motus, post aquarum eluiones,
infinitasque plagas gentium, omnia con-
tinentia ardeant incendio, cum ipsae eter-
norum fluminum, & cae sic buntur, & quae
nunc caelo minantur operosissima ad scio-
rum molitiones, in crustata marmoribus au-
ro, & argento micantes inter minuti pulueris
quisquillas deflagrabit.

Cum arma, & trophaea, & Regum sce-
pta, & coronae, & tiarae, & diademata, & nu-
ga in p. bulum ignis cedent, & gemmae spu-
mantis freti detrimenta, quibus pretium ii-
bido fecit inter flammis his credo dapibus
latae, & alacres crepitabunt. Quale illud
spectaculum, cum caelestes tubae ingenti fre-
mitu personabunt, cum tota corpora, tot iam
saeculis casta, tot millia, quae pontus hausit,
ignis absorbit, ferrum consumpsit, fera-
rum dentes moluerunt, morbus attriuit,
mors ad summum interemit, tam repente

*In iudicio
quid erunt
bona fere-
na.*

pe-

perextis ossium commissuris, carne vestita, & spiritu animata consurgent: Quale erit tribunal iudicantis, cuius superbissimos Reges cunæ terruerunt infantis, quot tunc ardentium curruum millia circumstant, quot famulabantur Angeli, quanto improborum terrore præferetur illud signum, magnum Crucis signum, à consceleratis toties despectum, toties irrisum, toties conculcatum? Quis incensus, quæ vox, quis vultus iudicis, quis pavor mentium, quis pallor corporum, quæ omnium trepidatio?

Tantam argumentorum in sacra eloquentia maiestatem melius à Christianis Oratoribus sustineri, qui liquidiores hauriunt spiritum de cæto.

CAPVT XVI.

Errè iam vt vides argumenti maiestate multis partibus Christiani vincunt oratores: reliquum est vt videamus, an cum ipsi in speciosam, & locupletem hereditatem venerint, eam sua ineitia neglectam, vastam, atque incultam reliquerint. Fortasse enim ijs carent adiumentis, quibus excitari magna triumphantis eloquentiæ decora poterunt, favore numinis, ingenio, liberalibus artium studijs, diligentia, exercitatione, præmijs denique amplissimis.

In eloquentia sacra Maiestas inuenitur argumentorum, sed à Christianis oratoribus.

Primum, si quod vestri etiam statuunt Oratores, virum bonum esse Oratorem oportet, nec illum quidem eloquentiæ gloria fieri magnum, aut celebrem, sine aliquo assensu diuino: Cumque omnes constet animos, acerrima quadam agitatione, & veluti diuino spiritu, qui singulis vniuersi partibus intenditur, esse refferos: Quibus tandem magna mens illa plenius se affundit: an ijs, qui acceptas à Deo ingenij dotes ad rerum humanarum quicquidias traducunt, & quasi hamis aureis vilissima piscantur animæ cala? Num verò ijs potius, qui cum se in Dei ære, & peculio totos esse cognouissent, magno, & alacri animo se in societatis humanæ commercium in Reipub. Christianæ decus, & solatium, & in procuranda mortalium salute, pene in ipsorum Angelorum contubernium miserunt: Quod vt commodius facerent perique, non modo blandissimas illos voluptates, quibus oppressa lax mentis exinguitur, constantissime repudiarunt, sed ipsis etiam ordinarijs, quibus hic contineri videtur spiritus, & vita perfundi, pene nuncium remisere. Qui vero magis ingenio valent, quam qui deteris vitæ labeulis se veluti limarijs speculaculis, celestibus radijs obijciunt, vt pleniori luce colustrentur: Quam qui ab vxorij suis, & his negotiorum procellis remoti, toti sunt in rerum diuinarum contemplatione defixi, qui ab ipsa prope tumultuaria sensu consuetudine

Voluptatibus lux inextinguatur.

Yyy abiep.

Quinam cum Deo sine iudicio.

Inferni spina.

Quanta illa scena, quam gloriosus consensus fatutus est, cum illi hominum despiciatissimi, illi verberones, illi femasij toto terrarum orbe, iactati, vexati, infinitis supplicijs consumpti, radiatis fulgore capitibus sedebunt de Regibus iudicaturi! Quale, & quam inspiratum iudicium, cum ad illam fulminatricem sententiam tot barbarorum principum apices contriti, tot purpurae, tot fastus, tot amores terrarum vno agmine detruentur ad inferos, vt eo igne in æternum ardeant, cuius hic noster pictura est, ô ferale lectos primis ardentibus constrictos! ô funesta draconum cubilia! ô inexcetabiles flammarum laqueos! ô vermem conscientie inexpiabilem! ô poenas immortales! ô longam æternitatem.

At quantum ex altera parte, & quam plenum magnificentie theatrum, tot florentissimi Martyrum exercitus, tot Prophetarum oracula, tot grauissimorum sacerdotum cœtus, tot chori Virginum, tot sidera, quibus empyrea cœli facies collustrabitur! quæ triumphantium gloria, quis plausus exultantium, quis salutantium concursus, quæ voluptates, quæ deliciae, conuicta mortaliæ tyrannide, & in æternam extinctis tot precaria, & male hæreticis vitæ laboribus, atque molestijs, Deo perfundi, de Deo impleri, de Deo viuere.

Hæc si quis parua existimat, in quibus illa sumptuosa, & grauius anhelans desiderata eloquentia, videat sane an in Catulli passere, aut Pittaco Melioris, aut musica Luciani, aut in minutulis negotiorum humanorum causis plus sit habiturus fecunditatis.

Scholasticis
ueris

abrepti, beatarum mentium vitam æmulantur? Qui liberalibus disciplinis vehementius incumbunt, quàm qui hoc ex Dei moderato-
ris consilio faciunt, qui virtutem, & scientiam suum patrimonium ducunt, qui in Christiani nominis luce, & florentissimis orbis terrarum scholis assiduo versantur, qui diligentia sunt ita contenta, & flagranti, & auda, ut nullum diem, sine nobili diuinæ illius supellectilis accessione præterfluere, atque excedere patiantur? Exinde quæ diu in hac umbratili vita studijs impalescentes sunt meditati, iam matura, & miti suauitate decocta, deferant in publicum, exercitatione continua, labore pertinaci, fructu copioso, ostentatione nulla.

Et si quæ vitimo loco commemorari præmia experiantur, quibus exstimulari inardescat animus, num tandem magnum, & munificum, & Deo dignum palmarium est salus animarum?

Eloquentiæ
sacram do-
core est imi-
tari Chri-
stum.

Quanta, & quam suavis est gloria, in Dei famulatu esse, Deo in procuratione humanæ salutis inseruire. Deo militare, cuius vim, & arma inferorum potestates pertimescant. Quid aliud Christus fecit in terris: quid Apostoli? quid Martyres: quid tot Doctorum cœtus fecere? Quid magnificentius, quam bellum gerere cum vitijs: Daemonium vires infringere, percurrere iniquitates animis iam molitis, atque subactis inferere sapientiam, quæ in æternam frugem adolescat: Quid optatius, quam iuuentutis ingenia hoc virtutum succo imbueri, quam illa candida nobilissima pubis examina, castissimis disciplinis excolere, & prima face surgentes in hac ætatula virtutes deosculari, quàm corrobore, quàm honestatis laude firmatos continere, quàm pauperibus solatio, diuitibus ornamento, ignaris luci, doctis gratiæ, omnibus esse subsidio? & alios quidem adhuc in terris ad pietatem confirmare, alios parturire, alios in cœlum iam præmississe?

Prætorum
honos in
dne orudi-
enda inuen-
iunt.

Quis non malit inter hæc magnarum artium decora, quam inter rosas smois?

Effectus sacra eloquentia plane admirabiles.

CAPVT XVII.

AT verò cum eloquentiæ maiestatem ex rebus gestis ab oratoribus, fructuque copioso in Rempub. & in omne genus hominum deriuato, tum etiam, ex splendidissimis in profliganda improbitate virtutibus, metiri etiam oporteat: Verendum est credo ne corona Ctesiphontis tam ambitiosa, & superfluenti oratione petita, aut vibrata, tam infœci semper exitu in Philippum Regem fulmina, aut Catilina, non tam Cicero- nis eloquentia, quam C. Antonij armis iugulatus, aut male diuina Philippica effera- tus Antonius, aut post damnationem super- uacanea oratione detentus Milo, in comen- tionem cum illo glorioso cœlestis eloquen- tiæ fructu veniant.

Eloquentia
sacra non est
comparanda
cum elo-

Hæc bœmus certe, quæ opponamus magnifi- centissima rerum spectacula, ab oratoribus Christianis iij que non ferro, & terrore suc- cinctis, sed innocentia, an ore, beneuolentia fretis edita, expugnatos Reges, refractas po- tentium virorum libidines, vires victas, Pro- uincias miti eloquentiæ fumine enucleas, peragratas non tam passibus, quam victorijs nationes, nouos, & antea illibatos mundos ad fidem Catholicam adductos.

loquentia
rationem
Romanorum

Nondum Christi Apostolos loquor, de concionatoribus Catholicis dico, qui vacijs temporibus floruerunt, vicerunt opera gi- gantum, fluentem in se negotiorum molem exceperunt, exceptam fortissime sustinuerunt, sustentatam cum laude, & gloria gesserunt, immutarunt peruersissimos rerum status, obtruserunt frementibus infœci, flagitijs ca- stimoniam, rapinis charitatem, in pietati re- ligionem, perditæ, ac p. effig. ræ licentiæ dis- ciplinam. Dederunt rebus nouis auctoritatem, pondus antiquis, obsoletis nitorem, obscuris lucem, facti citis gratiam, dubijs fidem, omni- bus vero ordinem, atque naturam.

Concina-
tores Catho-
lici quibus
faciunt.

Video quantus hic mihi ad dicendum cam- pus aperiat, sed non excurram quantum po- tero, tum quod ista sint aliorum iam pressa ve- stigijs, tum quod in t. m. spectabili luce sint posita, ut nullum recessum, nullam obuiosa-

D. Dionys.
Aeropagita
quantū fu-
peret oraso-
res Atticos

nis ymbra admittant. Etenim per Deum immortalem ! quis decem Oratores Atticos, cum vno Atheniensium ciue beatissimo (inquam) illo sene Arcopagita comparare audeat: qui postquam repudiatis suae gentis erroribus Christi fidem complexus est, vidit, quid interesset inter ymbra, & solem, inter fumos, & ignem, inter vanitatem eloquentiae, & soliditatem sapientiae. Denique inter Demosthenem, & Paulum, inter Platonem, & Christum: Seclusam, quam tenebat inter modicæ vrbis muros eloquentiae, velut aquilam miratus est ingenti quodam torrente rerum caelestium absorberi, & in ignotos terrarum orbis fecundissimo partu refundi.

D. Dionys.
Aeropag.
gloria pre-
clara ob e-
loquentiam
sacra.

Irrigauit Graeciam, asperit Italiam, penetrauit in Galias, vrbis florentissimas cepit, non machinis, sed doctrinae suauitate, Martis simulachra, quæ in illo suae vrbis sacratio coluerat confregit, atque committit, agrestes hominum sensus mitigauit, aspera dedolauit ingenia, superstitiones nefarias, execrabilis ritus, Thyestæas epulas, & tot vagos concubitus implexos per incertum fortis vi sapientiae discussit, instruxit Deo altaria, tēpla dedicauit, candidatam fidelium plebem, magnæ gentis primitias Christo aggregauit, ea demum, quæ gesserat suo cruore, quasi cera vltus, & sigillo, gloriosus triumphator obsignauit, Vir, & viae flore, & mortis gloria, & seripiorum maiestate cū paucis comparandus.

b. Remigij
admirabilis
potentia ad
vincendum
Clodouæum
Regem.

Quid deinde sanctus Remigius, Galliarum quoque nostrarum sanctissima, & felicissima sidus, cum esset à puero magnarum artium instructus discipulis, annum agens, vigesimum secundum, Rhemensis Ecclesiae gubernacula suscepit, & is adolescens numerosissimam, atque bellicosissimam gentem demulcere cepit, sensimque ab illa morum asperitate, & haud tractabili quodam ingenij rigore, ad Christianam religionis mansuetudinem, acusque pellicere. Quantum fuisse puras sanctissimi viri trophæum, cum inter latissimam primariæ tunc vrbis faciem, pictorum stragulorum nitore, nouaq; cultus gratia renidentem, Clodouæum Regem, non iam Martij spiritus vigore terribilem, sed suauissimo religionis sensu delibutum, ad saluberrimos baptismatis fontes duceret, quantæ, scilicet maiestatis illa verba fuerunt. *Miris depone colla Sicambe, adora, quod in endis, incende, quod adorasti, cum*

è vestigio tantus Rex, & tam ferox purpuratas ceruices Christi iugo submisit, cum sui exemplo traxit populos innumerabiles, & ad simile factum, similemque virtutem posteros, per tot labentium seculorum curricula propagauit, qui Christianissimi vere terrarum Reges, pro huius nominis gloria tam saepe arma tulerunt, & gentes barbaras non minus luce virtutum, quam fulgore gladiatorum teruere.

Quod si etiam in perexiguis seminibus, vbi in concipientem, comprehendentemque naturam inciderint tota vis est, & spes magnarum arborum, quantam censes fuisse magni illius Oratoris gloriam, qui in Clodouæo, non vnius vrbis, aut prouinciæ, sed amplissimæ gentis primitias consecrauit: Multum profecto debet Francia Clodouæo, qui istius florentissimi regni, tam parua cunabula, magna incrementorum accessione locupletauit: Plus debet Remigio, qui Clodouæum Christianæ religionis ritibus imbuit, sine qua, quid sunt imperia terrarum, nisi speciosa latrocinia?

Plus sancto
Remigio
debet Fran-
cia quam
Clodouæo.

Longum esset ire per singulos, ex vno cæteros facile cognosces, nunquam in minutulis controuersijs sacri luserunt oratores, vnus is semper ludus fuit totas adiungere Christo nationes, & tot oras lustrare terrarum, quot solis appulsu, & radijs accenderentur.

Posteriora, iam loquor sæcula AVGVSTINVS à Gregorio Pontifice cum quatuor duntaxat Monachorum comitatu, missus in Angliam, totā illam regionem quam tot expeditionibus bellorum populus Romanus frustra saepe tentauerat, intra paucos annos Christo vicit, & ipsum Etelbertum Regem, cum suis popularibus adiunxit Ecclesiae.

D. August.
quid fecerit
sua eloquen-
tia.

Eodem successu LAMBERTVS Tessandriani Germaniæ, VILFREDVS Hollandiam, & Frisiam, SVITBERTVS Saxoniam occupauit, & iisdem armis delicit. At BONIFACIUS cum iam puer quinquennis Deo militare cepisset, florentissima tandem gloria concionator euasit, & à Gregorio secundo missus in Germaniam iam libatam, Frisiam, Thuringiam præterea, atque Hassiam subegit, & in hoc gloriosissimo rerum cursu Moguntinō Archiepiscopatu ornatus, eloquentiæ laureis, martij palmam adiecit. Haud ita multo post ANSGARIVS cum tribus socijs ex monasterio Colbitensi in Gallia, Belgica, Daciam, Suetiam, Gottiam, Grolandiam,

Yyyy 2

diam, cum latissimo fructuum prouentu peragravit.

Adalberii gesta propter eloquentiam.

ADALBERIVS ex Pragensi Archiepiscopo, Callinensis Monachus, vna cum Gaudentia fratre profectus in Pannoniam, totam illam gentem duram, antea, & ferocem mitioribus Euangelij præceptis imbuit, Geisam Regem ad Christum conuertit, mox digressus ad Sarmatas Russis, Lituanis, Moschis, Prusianis, Polonis denique, & eorum Regi Boleslao fidei promulgauit, qua in melle animarum, vit sanctissimus, ad stipitem alligatus, septemque hastis confixus martyrij, toties audum spiritum in martyrio profudit.

Hum. Veritas quid sua lequentia, se erit, erga dicentiam.

Quid dicam de HVMBERTO, qui Constantiopolim à Pontifice legatus, v Græcorum Schisma confutaret, Nicetam erroris propugnatorem, coram ipso imperatore Constantino accerimè, vehementissimeque vexatum, eo compulsi, vt librum, quem contra fas scripserat flammis sulcasset.

Quid de HIERONYMO AESCVLO, qui eadem legatione functus, Imperatori, & genti nostræ religionis veritatem persuasit, secamque quadraginta ex proceribus ad sacros Pontificis pedes, ipsumque adeo concilium, quod tunc Lugduni frequens habebatur, insigni omnium admiratione perduxit.

Quid de Ioanne Capistrano, qui vna excursionem duodecim infidelium milia ex ipsis pene inferoriam faucibus eripuit?

Quid de octo Franciscanis, qui in Hungaria non pluribus diebus, quam quinquaginta, ducenta capuum millia in Ecclesiæ septa compulerunt? Possem tibi, & istius minimæ societatis, per tot diuersa suæ gentis affixa sempiterni numinis tholo, commemorare

Quid societatis in se, erga animarum salutem se agit.

spolia, tot in Europa, atque Asia congressus, tot pugnas, tot victorias, & pacatam Japoniam, & Sinam inter horribiles habitam custodias, & tot menses Orientis, tot vtriusque mundi decora, nisi ipsa rerum claritas, & multitudo, quæ alij, plerumque versificari solet, huius vnus obesset laudibus, & omnem vim orationis absorberet. Nam tot monumentis istius societatis hominum claruit industria, quot plagæ Solis ortu, atque occasu iustrantur, vt ignotum Soli cum lucum esse oporteat, qui illorum laboribus fuerit ignotus.

Sed ecce tibi duo præ oculis viri, qui omnem admirationem superarunt, Bernardus, & Vincenius. Horum alter in illa formide-

lofi schismatis flammâ, qua Christianis orbis deflagrare cœperat, iustravit prouincias, intercessit hominum iniquitatibus, restitit audaciæ, oppressit furorem, infectam reddidit, quicquid factum non oportuit, & verbi diuini gladio succinctus, fregit terrores armorum, vir tantæ auctoritatis, vt per vnus os Bernardi purpurati Patres, Episcopi, Reges, Principesque terrarum, quasi per commune mundi oraculum loquerentur; Tanti præterea pannoso illi, & contempto, Europam peragranti concursus, & gratulationes fiebant, vt sidera, si in terras descenderent, non essent plus venerationis habitura.

S. Bernardi eloquentia.

Alteri haud erabis, si vt olim Timotheo rete appinxeris, in quod vrbes, & Prouinciae, terrarumque regiones se induant, nam in Valentiam, Aragonia, Nauarra, Burgundia, Normania, Auernia, Vasconia, Britannia, Belgio, Insubria, Liguria, Anglia, Scotia, Hibernia, quas ille prouincias non tam passibus obruit, quam clarissimis religionis trophæis illustrauit, tot animas ab erroribus, & flagitiorum ceno expediuit, vt Deopus sit id ipsum petere asere. *Qui enumerat in studiis stellarum.*

Sanctorum

Quod si pugnas, & concertationes audire desideras, specta mihi Athanasij, Ambrosij, Basilij, Chrysostomi, cum Imperatoribus, & Augustis, mulieribus, conuersiones, quibus, quid grauius est, aut constantius? Tonant Regum imperia, fulgurant purpuræ, fremunt arma, intentantur exilia. Descendunt in arenam scæminæ, quibus ad singularem præpostera, & impotentis naturæ maliciam summum imperium, quasi intentus in bonorum ceruices acus accesserat. At illi non secus ac annosæ arbores altissimis defixæ radicibus, cæli flementis iras, incussamque vim ventorum, atque grandium fortiter excipiunt; Stant in causa Dei præclarissimi athletæ, honestissimo puluere

super concertatione.

sordidi, leui, alacres, erecti testimonio conscientæ, patiuntur, vincunt, triumphant, & tandem omnes infra se procellas despiciunt.

Quod

Quod Sacri Auctores sint etiam maximè eloquentes.

CAPVT XVIII.

SED non habent sacri Oratores. arcana se- mota dictionis, (hoc enim vnum obiicitur) verius dixeris, non habent ineptias, eloque- tes esse falsò negaueris. Semper enim magni- feci D. Augustini, vt sincerum in omnibus, sic in ea re sagax, & prudens iudicium, vbi (inquit) eos intelligo, non solum, nihil eis sapientius, verum etiam nihil eloquentius mihi videri potest. Et audeo dicere omnes, qui rectè loquuntur, simul intelligere, non eos aliter loqui debuisse, sicut enim est quedam eloquentia, quæ magis ætatem iuuentem de- cecit, est quæ senilem, nec iam dicenda est. eloquenti, si personæ non congruat eloquentis; Ita est quedam, quæ viros summa auctori- tate dignissimos, planeque diuinos decet. Hac illi locuti sunt, nec ipsos decet alia, nec alios ipsa: Ipsis enim congruit, alios autem quanto videtur humilior, tanto alius non ventosi- tate, sed soliditate transcendit.

(Addit)

Possent quidem, si vacaret, omnes virtutes, & ornamenta eloquentiæ, de quibus inflan- tur isti, qui linguam suam nostrorum aucto- rum linguæ, non magnitudine, sed tumore praponunt, ostendere in istorum literis sacris, quos nobis erudiendis, & ab hoc sæculo pra- uo, in beatum sæculum transferendis prouid- entia diuina prouidit. Sed non ipsa me plus, quam dici potest in illa eloquentia delectat, quæ sunt his vitis cum Oratoribus gentili- um, Poetisve communia. Illud magis admi- ror, & stupeo, quod ista nostra eloquentia na- vi sunt, per alteram quandam eloquentiam suam, vt nec eis deceret, nec emineret in eis: qui tam, nec improbari ab illis, nec ostenta- ri oportebat, quorum alterum fieret, si vita- retur, alterum putari posset, si facillè agnosce- retur.

Hæc ille vir sapientissimus, quæ postquã subiecit, latissimè probat exemplis, affert e- nim prolixos aliquot locos ex D. Pauli epi- stolis, & Amos propheta, in quibus cola- com nata, periodos, figuras, notat accuratius, quam vllus Rhetor in Demosthenè, aut Cice-

rone. Ad summam concludit sacrorum au- ctorum sapientiam, tanquam inseparabilem famulam, non vocatam sequi eloquentiam.

Quod Patres Ecclesie nonnulla etiam pi- clo, & florenti stylo scripserint.

CAPVT XIX.

ANIMaduertere est etiam, plerunque in sanctorum Patrum scriptis, nonnulla ta- dulcibus renidere flosculis elegariarum, tanta styli suavitate delibata, tam concinne, tam que affabre facta, vt cum Rhetorum pra- stantissimis venire in palmæ contentionem possint. Labet ex omni genere hic aliquot exempla delibare, quibus hunc librum felici- oribus auspicijs claudere, atque obsignare possim. Incipiam a Nazianzeno, ecquis ama- bo, fuit artifex Epidictici generis peritior? Vide, vt in oratione de sancto Paschate vt res describit ex adiunctis.

Idè ἰδοὶα, &c.

Quæ latine hic reddam, quia pro- lixiora sunt.

REGINA (inquit) tempestatum pompas du- cit Regi dierum, & pulcherrimo, eodem- que iucundissimo stipat veluti satellitio. Nunc cœluta renidet purius, nunc sol al- tius, & auro similior, nunc orbis Lunæ pul- chrior splendet, atque illibati stellarum chororum clarius emilecunt.

Nunc littoribus conciliantur fluctus, Soli nubes, aeri venti, terra plantis, plantæ ocu- lis. Nunc fontes manant liquidius, & hiber- nis compagibus expediti largius, amnes flu- unt, prata collucent floribus, turgent gem- mis arbores, detonsi nitent herbarum tori, & per virentes agros agni lasciuunt. Iam naues, vt plurimum pijs refertæ vectoribus, cum cœleumate soluunt e littore, & alas velorum explicat, mox deni cursu fluentibus assurant delphini, & suauissimè quidem anhelantes tranquillo mari fidi comites nautas dedu- cunt.

Lætus autem agricola serenum intuetur cœlum, & aratrum reficit, frugum largitore Deum appellans, tum strenuè boues aratores

Υἱῶν cogit

D. Aug. lib. 4. de do-ctrina Christi. lian. ca. 6.

Auctores sa- ra. eloquen- tie longe a- bus superat.

Parte Ecl- sie cum Rhetorib. decernunt.

Joseph.

Ver, regina- tempesta-

Ad quæ- riam

Ver vtilis agricola

cogit sub iuga, & dulces imprimit sulcos, totius iam spe delibutus. At Vpiliones eū bubulcis cōcinnant fistulas, & pastorale carmen accinūt, nunc per gramen abiecti, nunc vmbrosis rupibus insidentes veris suauitate mulcentur.

ἡ ἰσορροπία ἐπιπέδου
ἡ ἰσορροπία ἐπιπέδου
ἡ ἰσορροπία ἐπιπέδου
ἡ ἰσορροπία ἐπιπέδου
ἡ ἰσορροπία ἐπιπέδου

Ex altera parte olitores plātas excolunt, aucupes calamos instruunt, designant ramos ad insidias eleganti artificio contexunt. Piscatores profundum scrutantur, purgant retia, petiilque marinis insident.

Interim apis laboriosa explicatis pinnulis discedit ex alucaribus sapietia datura specimē, & iā prata peruolat, iā flores pabulatur, & castra cērea concinnius elaborat, cōtextis veluti disparibus, ac sexangulis fistulis, rectos quoq; vicos, & alternos angiportus mirabiliter implicans, vt operi firmitatem, & elegantia conciliet. Deinde mel in apothecis recondit, erat quippe, & laborat suo hospiti gratū animalculum, eiq; feriat illo fructum affert periuicū dum.

Quis non videt hanc orationem delicatissimis floribus aspersam, nam & omnia feruē veris adiuncta accuratē collegit, egregiē miscuit, summa suauitate temperauit.

Imitatus est hanc descriptionem S. Cyrillus 9. λόγων ἰορηστικῶν p. 95. in fine.

Arguta breuius D. Greg. Nazianzeni in descriptione Pauonis, Cicadae, Araneorum.

Eundem quoque sapiunt stylum, quæ habet de Pauone oratione 34.

CAPVT XX.

Ῥόδον τὰς ὀφθαλμοὺς ὀρνίθων καὶ μηδικὸς, οὗτος φιλόκαλος, καὶ φιλότιμος, τὸ αὐχένα διάσπαστος, καὶ τὸ πῆρον κυκλωτέρως περιήσαστος, τὸ χρυσάυγος, καὶ χαλαρότερον θεαρίζει τὸ κάλλος τοῖς ἐρασταῖς μετὰ βλαβερῶν βαδισμάτων.

Qui fit vt arrogas ille, & medicus Pauo, elegantia, gloriāq; adeo affectet, clata ceruice, alis aureis stellatis, in orbem circūductis, corporis sui pulchritudinē amassis, cum superbo quodā incessu, velut in theatro spectandū proponit, & de cicada πῆς ὁδοῦς τέτιγι τὴν ἐπισηβὴς ματὰ δα, καὶ τὰ ἐπὶ τῶν κλάδων ἀσματοῦτε Cicada καὶ τερεπίσματα, ὅταν ἡλίω κινῆται τὰ μετασχηματίζοντα μετὰ ἑρῶντες. Quis Iyam cicadis in pectore dedit? & cātus illos, atq; garritus: quos cū meridiani Solis estu ad musicam excitatur, in arborū ramis funditur. Sunt plane ista calamistrata maximē in Græco, πῆρον χρυσαυγὸς, καὶ χαλαρότερον, & θεαρίζειν τὸ κάλλος.

Pauonis
Pectus

Item de Araneis in eadem oratione.

Αἱ δὲ διαλεπτοὶ οὗτοι, καὶ ἀερίων σχεδὸν τῶν νυμάτων, πολυειδῶς διατεταμένων, πολυπλόκως τοὺς ἰσοὺς ἔκφυανσι, &c.

S. BASILIUS IN NATVRA QVOQVE FORMICA disquirenda egregiē lusit.

Nec minus elegans, & subtilis Basilius in descriptione Formicæ.

CAPVT XXI.

Ὅταν εὖν ὁ περὶ τῶν ἔντων εἰδησιν καταληφῆ. Ὅταν μεγαλαυχέμενος τὸ μικρότατον τὸ προφανομένον ὅπως ἔχει φύσεως ἰρμελευστάτω. καὶ πῆς ἢ τὸ μύρμηκος φύσις, εἰσάτω. εἰ πνεύματι, καὶ αἵματι, συνέχεται αὐτὸ ἢ ζωῆ. εἰ ὁσέοις τὸ σῶμα διεληπται. εἰ νεύροις συνδέσμοις τὰς ἀρμονίας τετόνωται. εἰ μῶν περιβολῆ καὶ ἀδένων ἢ τῶν νεύρων περικρατῆται φύσις. εἰ τοῖς νωτιαίοις σπονδυλοῖς ἐκ τῶν ἐφύγματος ἐπὶ τὸ σῶμα ὁ μυελὸς συμπαρατίθεται εἰ τῆ περιουχῆ τῶν νεύρων ὁ μύρμηκος, τοῖς κινεμένοις μέλεσι τὴν ὀρμητικὴν ἐνδιδῶσι δύναμιν. εἰ ἐστὶν αὐτῷ τὸ ἦσος, καὶ τὸ

AT qui se omnium rerum scientia gloriatur comprehendisse, minimum etiā, quod propositum fuerit, quomodo sit à natura formatū, factumq; explicare, & quæ sit formicæ natura, exponere debet. Num eius vita, spiritu quodā, & anhelitu continetur. Num corpus ossibus interstitū sit, an neruis, quasi vinculis sint harmoniæ coniugata, an muscutorum, & glandularum circuitu neruorū natura sustentetur. An ex fincipite medulla per dorsi vertebra ad caudam defluat. An complexione neruosa membranula, membra, quæ mouētur, motiū vim, & facultatem habeant. An sit in ea iecur, & in iecore vasculum bilis receptaculū, & renes, & cor, & alteria, & venæ, membranula, & præcordia. Caluumne sit, an pilosum, vñ gut-

χοληδόνον άγγειόν επί βήσας... καρδία κή άρτηρία, και φλέβες ύμένες. κή διαφράγματα. ει φίλος βήσιν, ει τε δίχεται. μονώμεχόν βήσιν, ει πολυσχιδής έχει τας βάσεις. πόσιν βιωτήν χρόνον. κή πές αιτίες ό ζώσας τή άλληλων γενήσεως. επί πόσιν κή σκίσην τή τικτόμενον. κή πώς ουτε πεζοί πάντες ει μύρα... Item Basilium Selencia in descriptione diluvij quae superioris notata est. Avabem, κύρνος χειμάδης ή ζή καθίσταν ή πέρας άδούσης άνέπαμωτε κή προς τή ύδατες φύσιν ή κτισίς έσυχαιότο, έρε...

lum, aut multifidos habeat gressus. Quanto tempore vivat, & quae ipsi procreanda sobolis ratio, quandiu partum ferant, & quomodo, neque gradientur, neque volent omnes formicae: sed aliae humi decurrant, aliae per aerem ferantur.

SANCTVS CHRYSOSTOMVS, ISTIS ETIAM orationis pigmentis delectatur.

CAPVT XXII.

Magnus in omni genere Chrysof. his orationis delicijs non caruit, & miratus sum quidem, quo pacto cum ad Olympiadem bestissimam foeminaui ab exilio scriberet, tam oratorie luserit in descriptione tempestatis. Quid enim haec sibi voluit.

Θάλασσαν όρώμεν άπ' αούτ ήάτωθεν άναμοχλευομένη τή άβύσσου, πλωτήσας τούς ύδασι νεκρούς όπιπλέοντας, έτέρες ύπεβρυχίς γενομένης, τας σανιδας τή πλοίαν διαλοομένης, τή ισία διαβρυγή μύρα, τούς ισούς διακλωμένης, τούς κάπας τή χειρών τή ναυτών άποσπάσας, τούς κυβερήσας άνή τή οίαχων επί τή κατασρομάτων χαθήμενες, τούς χήρας τούς γόνασι περιπέκοιλιας, και προς τή άμχανίαν τή γενομένην κινούσας, όξέως βούσοντας, θρηγόντας, όλοφυμένους, όδύουσαν, ού πέλας, έ μόνον φαινόμενον, ήλλά σκότος πάντα βαθύ κή άφεγγές, κή ζοφώδες, ως ουδέ τούς πλησίον βήσιν ζέποντας, βλέπειν, κή πολλόν πάταγον τή κυμάτων, κή θρηία θαλάσσια πάντοθεν τής πλίεσιν έπιπλέμενα.

Tempestas.

Mare cernimus ab imis usque gurgitibus undique reuulsum, nautas mortuos summa vnda fluitantes, alios pestem euntes, nauium tabulas dissolutas, perruptas, & laerata vela, malos effractos, remos e nautarum manibus elapsos, nauicleros gubernaculorum loco tabularis insidentes, manibus ad genua implicitis, ac praetepellatis atrocitate in eam consilij inopia redactos, ut tantummodo iugeant, ac gemitus, & ciularus acerbissimos edant. Non coelum, non mare in oculos incurres, sed densas, atque obscuras saecubras, caliginemque tantam, ut ne propinquos paulo magis oratorio reddemus.

quidem perspicere sinat: Ingentem denique fluctuum sonitum, ac marinas belluas in eos, qui nauigant, omni ex parte impetum facientes.

Patrum Latinorum stylus.

CAPVT XXIII.

Patres quoque Latini, & si minus in dictione sint accurati, quam Graeci, istam tamen plenamque Epididictici generis opulentiam libenter explent. Quid enim aliud spirat S. Ambrosius in Hexamero: D. Hieronymus in historia Pauli, & Malehi, sed maxime in muliere septies ista: Quid Saluanus in sua Aquitania, quam deferibit his verbis?

Patres Latini epididictici generis opulentiam explent.

Nemini dubium est Aquitanos Nouem pullos, medullam fere omnium Galliarum, & vber totius fecunditatis habuisse: Nec solum fecunditatis, sed quae proponi interdum fecunditati solet, voluptatis, iocunditatis, pulchritudinis: Adde illa omnia admodum regio, aut intertexta vineis, aut florulenta pratis, aut distincta culturis, aut cōsita pomis, aut amoenata lucis, aut irrigata fontibus, aut circumdata messibus fuit.

Saluan. l. 7 de gubern. Dei.

At mellissimus doctor Cyprianus, quas in epistola ad Donatum Veneres spargit? Petamus hanc sedem: dat fecellum vicinia dulis nexibus per arundines baiulas repunt, vite in porticum, frondea tecta fecerunt.

Regio fertiis. D. Cyp. mellissim. Doctor.

De quibus S. Augustinus. Non dicuntur ista, nisi mirabiliter affluensissima fecunditate facundis, sed profusione nimia grauitate displicent.

Aug. l. 4. de doct. Chri.

Atque ut in omni genere eloquentes fuisse sanctos Patres ostendamus, exant Sancti Chrysofomi orationes in genere de liberatiuo, & iudiciali miracula suauitatis, quas hic stylo paulo magis oratorio reddemus.

Strana c. 14.

SERMO CINATIO MATRIS
filium à monastico instituto
reuocantis.

CAPVT XXIV.

Chrysi. i.
de sacerd
Animad-
uerie hic
Prosopoeia,
sine sermo-
cinationis,
que figura
ad colores
historia, &
sublimis
eloquentia
multum
ualet, grane
& prudens
exemplum.

ΕΓὼ πατρίδι, φησὶ τὰ ἀρετῆς τῆς πατρὸς
ἔρε σου οὐκ ἀπέβην ἀπολαύσασθαι τὸ δὲ
Patris tui virtute, ac præstantia, fili, me
hædita multum temporis frui numera per-
misit: vt pote, cuius mors, doloris eius par-
cipere, ac tibi oribatam, mihi viduitatem
attulerit intempestiuam: vt siccam viduitatis
ipsius mala, ærumnas, incommoda, quæ qui-
dem solæ animo illa complecti recte queant,
quas contigerit, ea ipsa perpeti. Nullius enim
oratio par esse possit enarrandis illis negoti-
atorum fluctibus, quos subire oportet. pucl-
lam, quæ ipsa etiam tū rudis, rerumque hu-
manarum experis, simulatque paternam do-
mū reliquerit, de repente immensorum dolo-
rum facibus æstuans, curam, sollicitudinem-
que supra ætatem, ac sexum sustinere cogat-
ur: quam vide licet necesse est seruatorum igna-
uias emendare, eorundem maleficia obserua-
re, cognatorū populare insidias, publicanorū
molestias, & quam illi, dum eis tributa nume-
rantur, immunitatem exercere solent, forti,
generosoque animo ferre. Proinde quum de-
cedit pater relicta à se prole, si forte sœmina
ea est, magnam vel sic matri curam exi liber,
sed tamen hoc ipso tolerabilem, quod illius
educatio tum impræsa caret, tum etiam for-
midine vacat.

Ἐν ἡρώων Χρ-
στῆνος ἀμι-
νοῦ νομι-
ναί, qui
tropus lati-
nis auribus
aurior est.

Ac filius à patre relictus matris animum
in dies singulos immensa formidine, tum
multis complet angoribus, vt nihil agam de
sumptibus, quos fieri oportet, vt ille liberali-
ter educetur. Quarum rerum omnium nulla
me tamen permouit, vt nuptijs iteratis, spon-
sum alterum in patris tui ædes admitterem:
quin potius in æstu illo, ac turbine rerum
permanēi cœlestis gratiæ auxiliō imprimis ad-
iuta, graues illas viduitatis angustias, nulla ex
parte refugii: cum mihi inter eas iplas ærum-
nas, atque incommoda solatio esset non mo-
dico, quod vultum istum assidue spectare, in-
que eo tanquam calatam de mortui mariti

imaginem, verisq; ac certissimis lineamentis
expressam mihi liceret asseruare. Quo no-
mine puerulus quum adhuc esses, primis ad-
huc vuculis balbutiens, qua potissimum æ-
tate maximam liberorum suorum vōlupta-
tem parentes sentiunt, magno certe solatio,
magnæ iucunditati fuisti. Atqui ne id qui-
dem mecum expostulare possis, quod nos
viduitatis quidem cōditionem perpessæ for-
titer simus; sed viduitatis eiusdem angustijs,
cum essent omnia in dies arctiora, paternas
tibi imminuerimus facultates: id quod infe-
licibus pupillis permultis vsu venisse scio. Si
quidem patrimonium tibi nulla non parte
saluum, integrumque seruauimus: quum nihil et-
iam prætermiserim sumptuum eorum, qui
tibi nominis istius existimationem aliquam
parare possent, quos ego certe suffeci ex no-
stra de te, & ex ijs pecunijs, quas mecum do-
mo paterna attuleram. Neque verò existima-
re te velim exprobrandi gratia, hæc nunc à
me dici: pro rebus porro his omnibus vnam
abs te gratiam peto, ne me viduitate altera
inuoahas, neve luctus iam sopiti mōrtes a-
criores tuo discessu facias. Meo me facto oc-
cidentem tantisper expecta: hinc enim pau-
lō post nobis, vt vides, emigrandum est. Nam
vt, qui iuuenes sunt, ad longæ senectutis an-
nos accedant, sperare quidem liceat: qui au-
tem iam contemimus, quid tandem aliud,
quam mortem linguis horis impendentem
præstolemur? Itaque vbi hoc corpulentum
cum patris tui ossibus coniuixeris, tam de-
mum, filii, longas p̄fectiones suscipe, &
quodcumque matre collibitum fuerit, emeu-
re: nemo tunc prohibiturus est. Cæterum tā-
tis per dum spiramus contubernium, conui-
ctumque hunc nostrum tolera, Nol. offen-
sionem auminis frustra, ac temerè incurrite,
& cōmittere, vt matrem nihil commertiam,
tam multis implicet angoribus: qui si for-
tè criminari potes, quod te in huius vitæ
delicias pertractum, retinuituram curam te-
met gerere cogam: te non iam naturæ leges
moucant, non educationis, consuetudinisque
iura tangant, denique auita te res alia impe-
diat, quō maius nos statim insidiatorum, at-
que hostium loco habeas, nostrumque con-
tubernium deuites. Sin verò nihil non agi-
mus, vt tu facile, altoque in otio possis vitæ
huius vsura frui: si minus aliud vinculum
certe hoc vnum te apud nos detineat: nam vt
te à sexcentis amari dicas, nemo certe fuerit,
quā

Sentes vobis
q. o. idu ex-
peant.

qui tibi tanta in libertate viuere concedat: quum & neminem esse putem, cui nominis istius exilimatio æque, ac mihi vn̄i eħara esse possit.

In genere vero iudiciali, eiusdem auctoris præclarissima oratio pro Antiochenis de Statuis ad Theodosium.

CAPVT XXV.

Ἡ βασιλεῦ εἰς αὐτὸν ἀργὴ δέξις ἡ πρώτη τῶν τῶν, &c.

Chrysoſt. homil. 20. ad P. Antioch. accusatio propria.

HAbes quidem, o Rex confitentis reos, nec nec enim negare possumus amoris tui erga hanc nostram ciuitatem prolixam significationem. Quamobrem grauer lugemus, quod tibi tantopere delite sic furiosi demones inuiderint, vt à quo nobis peruecūda queque, & maxime honorifica cecidissent, in eum pessima sceleris nota videre mur ingrati. Tu siue diruas, siue incendas, siue occidas, siue quodcunque aliud facies, pondum dignas de nobis pœnas exegeris, nos innumeris moribus suppliciorum anteuertimus lenitatem. Quid enim luctuosius esse possit, quam cum Regem, & tam benificum Regem nostris exulceratum iniurijs habeamus, coram eotamen sili cogamur, vt hoc gentes audiant, & Sol videat, & nos mundus vniuersus ingrati animi, scelestisque condemnent.

Varro.

Si Barbari ciuitatem nostram incurſantes, nec na diruissent, incendiissent domos, & abductis captiuis patriæ solam reliquissent vastitatem, minus erat luctuosum. Quorum? quoniam te vno, & spirante, cum tanta tui amoris in nos propensione, spes erat illa cūcta licet graua solum iri, & nos iterum ad priorē dignitatis speciem redituros, illustiorēque recepturos libertatē: nunc autem restincta beneuolentia tua, & amoris vinculo tam fedeviolato, quod omni muro nobis erat tutius, ad quem iā confugiemus: quo poterimus aliō respicere, tam leni domino, tam facili Parre iustis de causis irato. Itaq; videntur quidem graua patrasse, sed passi sunt omnium grauisima, qui nullum mortalium audeat respicere, nec ipsum spectare solem liberis valent oculis, sed grauisimo pudore suffusi vñā nostri, & lætebris committere. Itaq; libertate sub-

lata nūc sunt, omnibus captiuis deteriores, & extremam sustinent ignominiam; Atque dū malorum magnitudinem cogitant, & in quantum contumeliæ deueniunt: nec respirare quidem possunt, siquidem omnes vbique terrarum populos sibi fecerunt accusatores. Sed si velis, o Rex, est vulneri medicina, & tantis malis remedium. Sæpius & in priuatis hominibus hoc factum est, magnæ, & graues offensioes, eximia charitatis materia fuerunt: sic & in natura nostra euenit.

Charitatis materia fuerunt offensiones.

Cum enim hominem Deus condidit, & in paradysum induxit, præclarissimis honoribus cumulatum, tantam Diabolus prosperitatem non ferens, inuidit: & illum à sua expulit dignitate. Sed Deus non tantum ipsum non deseruit, verum & pro istis voluptuarijs hortis cœlum nobis aperuit, vt hoc ipso proptiam testaretur benignitatem, & Dæmonis inuidiam nostra felicitate puniret. Tu Rex Deū imitare, omnia mouerunt Dæmones, vt omnium tibi gratissimam ciuitatem à beneuolentia tua seiuingerent: hoc verò cum cerō teneas, pœnam quamvis quidem exigas, priori autem amicitia ne nos extrudas. Sed etsi præter opinionē aliquid nunc dice, e fas est, etiā nunc inter dilectarū primas ipsam scribe, si modo Dæmonū odiū insaturabile vis vlcisci. Si nepe destruas, & subruas, & degeas, quæ prius illis voluerunt, hæc efficies: si verò iracundiam tēperaris, & pristini amoris non obscuram significationem dederis: lethalem ipsi plagā intuleris, & vltimā ab ipsis vltionē exegeris, demonstrabis quippe, quod non tantum nihil amplius ipsis expeditum est per insidias, verum & cuncta ipsis contraria, quam volebant, acciderunt. Aequum autem fuerit vt hæc facias, & ciuitatis miserearis, cui propter amicitiam tuam Dæmones inuiderunt. Nisi enim ipsam tam vehementer amasses, nec illi tanta insectati fuissent inuidia. Itaque etsi mirandum est, quod dicitur, est tamen verum, quod propter te, & amicitiam tuam hæc passa est. Quot incendijs, quanta subuersione sunt hæc verba acerbiora, quæ antea dixisti? Nunc te contumelia affectum quæreris, & pertulisse, quæ nullus vquam superiorum Regum. Sed si velis, o humanissime, & sapientissime Imperator, diademate isto clariorem, & maiorem tibi coronam hæc afferet contumelia. Hoc nepe diadem a est, & tuæ virtutis insigne, & eius qui dedit, liberalitatis indicium: sed corona ex hac humanitate

Dei misericordia

nitate contexta, tuum solius erit, & sapientia tua meritum: nec te tantum omnes admirabuntur propter fulgorem gemmarum, quantum propter tui victoriam.

Deiecerunt statuas tuas? sed illis illustriores restituere tibi licet. Si enim iniuria auctoribus crimina remiseris, & nullam ipsis inflixeris poenam, non aream in foro tibi statuam erigeret, nec auream, nec lapillis coagmentatam: sed omni materia pretiosiori amictu vestitam, humanit te scilicet, & misericordia: talem in mente quisque sua te erigent, & tot habebis statuas, quot sunt, & erunt homines in orbe terrarum.

Non enim nos tantum, verum & post nos futuri, & post illos omnes haec audient, & tantquam ipsi bene fuerint habiti, sic te admirabuntur, & diligunt.

Quod vero haec non ostentationis gratia, sed veritatis dico, antequam tibi, & commemorabilem referam historiam, ut discas, quod non tantum exercitus, & arma, & pecunia, & popularium multitudo, & alia huiusmodi splendidos facere Reges consueverunt, quantum animi disciplina, & mansuetudo. Fertur beatus Constantinus effigie sua quandoque lapidatam, multis ipsis instigantibus, ad supplicium de auctoribus contumeliae sumendum, & dicentibus, quod omnem ipsius faciem saxis conuulnerant, manu faciem palpans, & leniter ridens dixisse, Ego vero nusquam vulnus in fronte factum video, sed sanum quidem caput, sana verò & facies tota. Illi verò reuerenti, & verecundia suffusi, ab hoc iniquo destitit consilio: Et hoc responsum haecenus canunt omnes: nec tantum temporis labefecit, aut huius sapientiae memoriam extinxit. Deinde hoc non est trophaeis splendidus? Multas urbes ille condidit, & gentes immanitate barbaras domuit: sed meminimus illorum nihil: hoc autem verbum usque in praesentem diem canitur, & posterum nostrum, & posterum illorum omnes id ipsum audient. Nec hoc solum est admirandum, quod audient, verum etiam quod laudibus, & faustis acclamationibus prosequuntur, dicentesque laudabunt, & audientes grato animo suscipient: nec ullus est, qui haec intelligens, silere possit, quin pariter exclamet, & etiam dicentem laudet, & innumera ipsi vel mortuo bona precetur.

Quod si propter illud verbum apud homines tanta potius est gloria, quot apud clementem Deum coronas assequetur? Quid autem opus

est Constantinum, & aliena exempla commemorare, cum te de proprijs, & vere meritis tuis opus sit exhortari: Recordare praeteriti temporis, quando solemnitate hac superueniente per totum orbem terrarum epistolas misisti: iubens carcere detentos dimittere, & ipsis ignoscere. Addebas quoque gloriosissimam vocem: *Vitam mihi liceat, & defunctos reuocare, & ad priuam vitam reducere.*

Horum nunc reminiscere verborum: Tempus tibi oblatum est, quo possis mortuos ad vitam excitare. Et hinc namque iam mortui sunt, & priusquam feratur sententia, ad ipsas inferorum foras calamitosa ciuitas coelodit. Tu igitur illam inde reuoca, sine pecunijs, sine impendio, sine tempore, sine vilo labore.

Tibi enim sufficit impetium, tibi verbum vnum, quo totam hanc mortis caliginem dissipare possis. Nunc ipsam iube ab humanitate tua post haec appellari. Nec enim tantam habebit gratiam illi, qui ab initio se condidit, quantam sententiae tuae: nec immerito, ille enim verbe fundata recessit: tu vero iam auctam, & grandem, & post tam prosperos rerum successus euerfam excitabis.

Non fuisset adeo mirandum, si ab hostibus captam, & barbaris gentibus vastatam liberasset, quam est admirabile nunc pepercisse: illud enim saepe multi fecerunt Reges, hoc autem tu solus facies, & primus praeter omnem expectationem. Et illud quidem minime nouum, nec praeter expectationem, sed est quotidianum opus subditis prodesse: quod autem his affectus iniurijs animum cohibeas, hoc omnem naturam excedit humanam.

Cogita quod nunc non de ciuitate tantum illa tibi consultandum est, verum & de gloria tua, imò verò de toto orbe Christiano. Nunc & Iudaei, & Graeci, & Barbari (etenim & illi haec audierunt) nunc (inquam) intuentur, expectant, ut videant, qualem de hoc negotio sententiam feras: nempe si humanam protuleris, & mitem, omnes decretum laudabunt, & Deum efferent, & inter se dicent: Papae quanta Christianismi potentia? hominem Deo proximum, penes quem vita, & necis imperium, ita se ardentem iracundia refranare, & docere philosophiam, quam nec homo priuatus exhiberet.

Verè Magnus Christianorum Deus, ex hominibus Angelos facit, & hac necessitate naturali superiores constituit. Noli enim superfluum quendam admittere timorem,

& c.

*Affectus
val di ad
excitandam
m. d. i. cor
diam.*

*Beati Con-
stantini
mansuetudo.*

*Sanctus
do trophaeis
splendens.*

& tolerare eos, qui dicunt reliquas ciuitates huius impunitate fore deteriores, & ad contempnum Imperij petulantiores. Si enim ad puniendum fuisses imbecillis viribus, & ipsi post hoc facinus te vi superassent, vel certe pari essent potentia, congrue suspicari hæc oportebat.

Si verò territi, præque timore iam mortui sunt, & ad tuos per me se pedes abijciunt, nec aliud quotidie expectant, quam exitialem sententiam, & supplicationes faciunt communes, & in cœlum intuentur, & Deum inuocant, & simul nobiscum legationem attingere: & sicut in extremis constituti, de propinquis quisque suis obtestatus est, quomodo non superfluus hic timor: Si iugulari fuissent iussi, tanta passi nunquam fuissent, quanta nunc patiuntur, tot diebus in perpetua trepidatione transactis, nam & superueniente vespere, auroram se visuros non expectant, & die orto ad vespertum peruenturos non sperant. Permulti quoque in feras inciderunt, dum vastas sectantur solitudines, nec viri tantum, verum & pueruli parui, & mulieres liberae, & decoræ multas noctes, & dies in speluncis, & conuallibus egerunt: & iã nouus captiuitatis modus ciuitatem occupauit, ædificijs quippe muris stantibus, incensis ciuitatibus grauiora patiuntur: nullo incumbente barbaro, nec hoste quidem apparente, captis quibusque sunt miseres, & solum folium si moueatur, omnes ipsos per singulos terret dies: & hæc omnes sciunt: & si subuersam ipsam vidissent, non sic essent affecti, vt nunc, qui has ipsius audiere miseras. Ne igitur hoc cogites, quod peiores sint futurae ciuitates reliquæ. Non enim vrbe diruta, sic in eos animaduertisses, vt nunc per incertam futurorum expectationem, omni supplicio vehementius excrucias. Noli igitur ipsis vltcrius calamitates producere, sed iam respirare permittite. Subditos nepe castigare, & facinorũ exigere poenas, facile penitus, & promptũ: his verò qui contumelias intulerunt, parcere, & his qui venia patrauerunt indigna, veniam dare, vnius, & vix alterius est, & maxime cum Rex sit contumeliam passus, & ciuitatem quidem metu subdere facile: omnes autem amicos constituere, & persuadere, vt in regnum tuum se quam beneuolos habeant, & non tantum communes, verum, & priuatas pro tuo præces imperio faciant, difficile: licet infinitas quis expendat pecunias, & innumeros exer-

citius moueat, & omnia moliatnr, non facile tot hominum voluntates ad seipsum adiungere poterit, quot nũc tibi facile erit, & leue. Nam, & beneficijs affecti, & qui audierint pariter cum ijs, qui beneficia acceperint erga te beneuolentissimi sunt futuri. Quot pecunijs emisses, quot emisses laboribus, breui temporis momento totum orbem subiugare, & omnibus futuris persuadere, vt quanta filijs suis optant, tanta & capiti tuo optarent? Si autem ab hominibus hæc, cogita quantam à Deo capies mercedem, non tantum eorum, quæ nunc fiunt, verum & quæ post hæc ab alijs expedientur. Si vnquam eaim contingat fieri tale quid, quale nunc factum est (quod Deus auertat) & qui læsi fuerint in contumeliosos velint insurgere; benignitas, & sapientia tua, pro omni ipsis erit disciplina: & erubescant, si cum tale moderationis exemplum habeant, ipsi inferiores appareant. Itaque omnium posterorum eris præceptor, & palmam ipsis præripies, licet ad ipsum philosophiæ apicem peruenerint. Non enim par est quempiam tantam auspicari benignitatem, & ad alios alium respicientem ab illis elaboratam imitari. Quocirca quicumque post te humanitatem, & mansuetudinem quantamcunque exhibuerint, tu eum illis mercedem accipies. Qui enim radicem præbuit, hic vtique, & fructuum author est. Quæ nunc quidem nemo tecum humanitatis mercedem partiri potest: tuum enim folium meritum est. Tu veid eũ omnibus posteris, si qui tales vnquam fuerint, ex equo meritum diuidere poteris, & tantã referre gloriam, quantam ex discipulis præceptores: & si nemo talis fuerit, rursum sibi eõmendationes, & laudes per tot seculorum cursus prouenient. Considera namq; quale sit posteros omnes audire, quod tam magna ciuitate iam vastitati destinata, pauefactis omnibus, & territis quidem ipsis, & prefectis, & iudicibus, nec hiscere pro miseris illis audientibus, vnus accedens senex Dei sacerdotiũ gerens, ex ipso aspectu solo, & nudo occurſu ad reuerentiam Imperatorem mouit: & quod nemini suorum permisit, vni hoc seni concessit, Dei leges vt deceat reueritus.

Etenim hoc quoque ipso non te parum, o Rex, ciuitas honorauit, quod me ad te legatum misit: sententiam enim de te optimam, & pulcherrimam protulerunt, quod omni principatu tibi subdito Dei sacerdotes anteponis, etſi viles eos esse contingat. Non ab il-

Z z z z 2 lis ye-

Venia dilata
in quid ci-
midis affe-
rat.

Rex folium
si moueatur
terret.

Mansuetu-
dinis com-
mendat. q.

Partore
magna glo-
ria apud
homines, &
apud De-
um magna
merces.

Sacerdotes
mouens
Reges ad
reuerentiã

his verò tantum nunc venio, verum, & ante illos à communi Angelorum domino missus sum, vshæc mitissimæ, ac benignissimæ animæ proclament, quod si hominibus ipsorum delicta dimittatis, & pater cælestis lapsus vestros vobis dimittet.

Iudicij. Dei excusati n. a. suorum iudicij. vel m. a. iudicij. casu sa memoria iudicij.

Recordare igitur illius diei, quo omnes de actis rationem sumus reddituri: cogita quod etiam si quid tibi humanitus excidit, omnes sine vllis laboribus abluere præuaricationes per iudicium, & sententiam istam potes. Alij nempe legati aurum, & argentum, & alia huiusmodi dona ferunt: ego vero cum sacris ad imperium tuum legibus veni, & pro donis omnibus has prætendo, & te dominum tuum imitari supplico, qui quotidie à nobis contumeliis illatis, nunquam suæ benignitatis fontes claudit.

Et ne spes nostras attrahas, promissionesque confundas, hoc ego te cum alijs hoc scire volo; quod si reconciliari velis, & pristinam civitatis benevolentiam communicare, cū multa revertar fiducia: si vero civitatem asperneris, non tantum ipsam non ascendam, nec ipsius solum videbo, verum & perpetuum mihi indicam exilium, & in aliam me partem terrarum conijciam: Neque enim hoc contingat, ut in illam vnquam adscribi patriam velim, in quam humanissimus tu, & omnium hominum mitissimus Imperator, pacari, reconciliarique nolueris.

Placuit hæc ex florentiori Patrum stylo præcipere; nunc an in Ecclesiasticis concionibus hæc styli amicitia consecranda sit, commodius sequenti libro differemus.

DE MIRIFICA SALVIANI acrimonia, & v. dicendi.

CAPVT XXVI.

*Seã vt ista, quæ plus habent floris, o-
mittimus, lubet quadam ex Saluiano ma-
ximè lecta hic subijcere, ex quibus hominis
impetum cum Demosthenico comparan-
dum possis agnoscere.*

De impuritate & luxuria
theatri.

DE quotidianis tamen obscenitatibus lo-
quamur, quas tales ac tam innumeras le-
giones dæmonum excogitauerunt, vt etiam
honestæ ac probe mentes, etsi nonnullas earum
spernere ac calcare possunt, omnes tamen
penitus superare vix possint. Sicut enim
exercitus pugnaturi, ea loca, per quæ ventu-
ras hostium turmas sciunt, aut foueis inter-
cidere, aut sudibus præfigere, aut tribulis in-
festare dicuntur: scilicet vt etiam si non in om-
nia ea quispiam incedat, nullus tamen peni-
tus euadat: Ita etiam dæmones tam multas in-
vita ista humano generi illecebrarum infidi-
as prætenderunt, vt etsi i lurimas earum ali-
quis effugiat, tamen quacunquæ capiatur. Es-
quidem quia longum est nunc dicere de om-
nibus, amphitheatris scilicet, aleis, lusorijs,
pompis, athleticis, petaminarijs, pantonimis,
cæterisque portentis; quæ piget dicere, quia
piget malum tale vel nosse, de solis circorum
ac theatrorum impuritatibus dico. Talia enim
sunt, quæ illic fiunt, vt ea non solum dicere,
sed etiam recordari aliquis sine pollutione
non possit. Alia quippe crimina singulas sibi
ferme in nobis vendicant portiones, vt cogi-
tationes sordidæ animum, vt impudici as-
pectus oculos, vt auditus improbi aures, ita
vt cum ex his vnum aliquid errauerit, reliqua
possint carere peccatis. In theatris vero nihil
eorum relatu vacat, quia & concupiscentijs
animus, & auditu aures, & aspectu oculi pol-
luuntur. Quæ quidem omnia tam flagitiosa
sunt, vt etiam explicare ea quispiam atque e-
loqui saluo pudore non valeat. Quis enim in-
tegro verecundia statu dicere queat, illas ver-
borum obscenitates, illas motuum turpi-
tudines, illas gestuum foeditates? quæ quanti
sint criminis, vel hinc intelligi potest, quod
& relationem sui interdiciunt. Nonnulla
quippe etiam maxima scelera incolumi hone-
state referentis & nominari, & argui possunt,
vt homicidium, satrocinium, adulterium, sa-
cilegium, cæteraque in hunc modum. Solæ
theatrorum impuritates sunt, quæ honeste
non possunt vel accusari, ita noua in coar-
guenda harum turpitudinum probrositate
res euenit arguenti; vt cum absque dubio hone-
stus sit, qui accusare ea velit, honestate
tamen integra ea loqui & accusare non
possit. Alia quoque omnia mala agentes pollu-
unt, non videntes vel audientes. Siquidem etsi
blasphemum quempiam audias, sacrilegio
non

non pollueris, quia mente dissentis. Et si interuenias latrocinio, non inquinari a actu, quia abhorres animo. Sola spectaculorum impuritates sunt, quae vnum admodum faciunt & agentium & aspicientium crimen. Nam dum spectantes haec comprobant ac libenter videt, omnia ea visu atque assensu agunt, ut vere in eos Apostolicum illud peculiariter cadat. *Quia digni sunt morte non solum qui faciunt ea, sed etiam qui consentiunt facientibus.* Itaque in illis imaginibus fornicationum, omnis omnium opebs animo fornicatur. Et qui forte ad spectaculum puri venerant, de theatro adulteri reuertuntur. Non enim tunc tantummodo quando redeunt, sed etiam quando veniunt fornicantur. Nam hoc ipso quod aliquis rem obscenam cupit, dum ad immunda properat, immundus est. Quae cum ita sint, ecce qualia aut omnes, aut pene omnes Romani agunt. Et cum haec ita sint, qui talia agimus, negligi nos a diuinitate causamur, relinqui nos a Domino nostro dicimus, cum ipsi Dominum relinquamus. Ringamus enim, quod respicere nos Dominus noster velit, etiam non merentes, videamus si potest. Ecce innumera Christianorum millia in spectaculis quotidie rerum turpium commemorantur. Potest ergo illos Deus respicere, qui tales sunt? Potest ad eos respicere, qui baccantur in circis, qui moechantur in theatris? An forte hoc volumus, & hoc dignum putamus, ut cum in circis nos & in theatris Deus videat, ea quae nos aspiciamus aspiciat quoque ipse nobiscum, & turpitudines quas nos cernimus, cernat etiam ipse nobiscum? alterutrum enim fieri necesse est: quia si nos videre dignatur, consequens est, ut etiam illa ubi nos sumus videat: aut si ab illis, quod non dubium est, auertit oculos, etiam a nobis qui illic sumus pariter auertat. Et cum haec ita sint, facimus haec tamen, at sine cessatione: quae dixit. An forte in morem veterum paganorum, theatrorum & circorum nos Deum habere arbitramur? Faciebant enim haec illi quondam, quia has idolorum suorum delicias esse credebant. Nos quomodo haec facimus, qui odisse Deum nostrum haec certo scimus? Aut certi si placere has turpitudines Deo nouimus, non prohibeo quin sine cessatione faciamus. Si vero in conscientia nostra hoc est, quod Deus horret, quod execratur, quod sicut his in situ passus Diabolus, ita offensio Dei, quomodo nos in Eccle-

sia Dei colere Deum dicimus, qui in obscenitate ludorum semper diabolo deseruimus, & haec gnari ac scientes de consilio & industria? Et quae nobis quae so spes erit apud Deum, qui non casu aut imprudentia Deum laedimus, sed exemplo illorum quondam gigantum, quos insanis conatibus superna tentasse & quasi in nubes gradum tulisse legimus. Sic nos per iniurias, quas in omni mundo semper inferimus, quasi consensu publico caelum oppugnamus. Christo ergo, o amentia monstruosa! Christo Circenses offerimus & mimos, tunc & hoc maxime cum ab eo aliquid boni capimus, cum prosperitatis aliquid ab eo attribuitur, aut victoria de hostibus a diuinitate praestatur. Et quid aliud hac refacere videmur, quam si quis homini beneficium largienti iniuriosus sit, aut blandientem conuicij cadat, aut osculantis vultum mucrone transfigat? Interrogo enim omnes potentes ac diuites mundi huius, cuius piaculi reus sit seruus ille, qui bono ac pio domino malum cogitet, qui bene merenti conuicium faciat, & pro libertate, quam accipit, contumeliam reddat. Absque dubio maximi criminis reus creditur, qui malum pro bono reddit, cui etiam malum pro malo reddere non liceret? Hoc ergo etiam nos qui Christiani dicimur, facimus, irritamus in nos misericordem Deum impuritatibus nostris, blandientem iniurijs verberamus. Christo ergo, o amentia monstruosa! Christo Circenses offerimus & mimos, Christo pro beneficijs suis theatrorum obscena reddimus, Christo ludicrorum turpissimorum hostias immolamus. Videlicet hoc nos pro nobis in carne natus Saluator noster edocuit. Hoc vel per Apostolos praedicauit. Propter hoc humana natiuitatis verecundiam subiit, & contumeliosa terreni ortus principis suscepit. Propter hoc in praesepio iacuit, cui seruierunt Angeli cum iaceret. Propter hoc in uolui se pannorum crepandis uoluit, qui caelum regebat in pannis. Propter hoc in patibulo pependit, quem pendentem mundus expauiit.

De Carthagine luxuriante in Circo inter armorum terrores.

Salvianus
lib. 6.

Qvis æstimare hoc malum possit? circumsonabant armis muros Ciræ Carthaginis populi barbarorum: & Ecclesia Carthaginensis insaniebat in Circo, luxuriabat in theatris: alij foris iugulabantur, alij intus fornicabantur: pars plebis erat foris captiua hostium, pars intus captiua vitiorum. Cuius fors peior fuerit incertum est. Illi quidem erant extrinsecus carne, sed isti intus mente captiui, & ex duobus leralibus malis, leuius, vt reor, captiuitatem corporis Christianum, quam captiuitatem animæ sustinere, secundum illud quod docet Saluator ipse in Euangelio, grauius multo animorum mortem esse quam corporum. An credimus forte quod captiuus animo populus ille non fuerit, qui lætus tunc in suorum captiuitatibus fuit, captiuus corde & sensu non erat, qui inter suorum supplicia ridebat, qui iugulari se in suorum iugulis non intelligebat, qui mori se in suorum mortibus non putabat. Frigor, vt ite dixerim, extra muros, præhorum & ludicrorum confundebatur, vox morientium, voxque baccantium; ac vix discerni forsitan poterat plebis ciuitatio, quæ cadebat in bello, & sonus populi qui clamabat in Circo. Et cum hæc omnia fierent, quid aliud talis populus agebat, nisi vt cum eum Deus perdere adhuc fortasse nollet, tamen ipse exigere vt periret.

Item, De Luxuria Treuironum impendente bello.

Salvianus
lib. 6.

Vidi siquidem ego ipse Treuiros domi nobiles, dignitate sublimes, licet iam spoliatos atque vastatos, minus tamen euersos rebus fuisse quam moribus. Quamuis eum depopulatis iam atque nudatis aliquid supererat de substantia, nihil autem de disciplina; à Deo grauioresque semet hostes externis hostibus erant, vt licet iam à barbaris euersi essent, à se tamen magis euerterentur. Lugubre est referre quæ vidimus, senes honoratos, decrepitos Christianos, imminente admodum iam excidio ciuitatis, gulæ ac lasciuiz seruientes. Quid primum acculandum

est? quod honorari, an quod senes, an quod Christiani, an quod periclitantes? Quis eum hoc fieri posse credat, vel in securitate senibus, vel in discrimine à pueris, vel vnquam à Christianis? Iacebant in conuiujs obliuio honoris, obliuio ætatis, obliuio professionis, obliuio nominis sui. Principes ciuitatis cibo conferti, vinolætia dissoluti, clamoribus rabidi, bacchantiae furiosi, nisi minus quam sensus sui, imo quia prope iugiter tales, nihil magis quam sensus sui. Sed cum hæc ita essent, plus multo est quod dicturus sum, finem perditioni huic nec ciuitatum excidia fecerunt. Denique expugnata est quater vrbs Gallorum Treuer opulentissima. Promptum est de quo dicam, sufficere vtique debuerat emendationi prima captiuitas, vt instauratio peccatorum non instaurasset excidium. Sed quid plura? incredibile est quod loquor, assiduitas illic calamitatum, augmentum criminum fuit. Sicut enim anguimum illud monstrum, vt fabulæ ferunt, quod multiplicabat occiso, ita etiam in Gallorum excellentissima vrbe ijs ipsis quibus coercerantur scelera, plagis cefcebant, vt putares pœnam ipsorum criminum, quasi matrem esse vitiorum. Et quid plura? Ad hoc quotidie malorum pullulantium multiplicatione peruentum est, vt facilius esset vibem illam sine habitatore, quam vllum pene habitatorem esse sine crimine.

Et postea. Nam præter cætera, cum duobus illic præcipuis & generalibus malis auaritia & ebrietate omnia concidissent, ad hoc postremo rabida vini auaritate peruentum est, vt principes vrbes ipsius, ne tunc quidem de conuiujs surgerent, cum iam hostis vibem intraret: adeo etiam Deus ipsis euidenter, vt credo, manifestare voluit cur perirent, cum per quam rem ad perditionem vltimam venerant, eam ipsam agerent cum perirent. Vidi ego illic res lachrymabiles, nihil scilicet inter pueros differre & senes. Vna erat securitas, vna lenitas, simul omnia luxus, potationes, perditiones, cuncta omnes pariter agebant: ebriabantur, enecabantur, lasciuiebant in conuiujs, vetuli & honorati, ad videndum prope iam imbecilles, ad vinum præualidissimi. Infirmi ad ambulandum, robusti ad bibendum, ad gressum natabundi, ad saltandum expediti. Et quid plura? In hoc per cuncta illa quæ diximus, deuoluti sunt, vt completeretur in eis dictum illud sermonis facti, *vinum & mulieres apostatare faciunt à Deo*. Nam dum bibunt,

bunt, ludunt, mœchantur, infantiunt. Christum negare cœperunt. Et miramur post omnia ista, si ruinam rerum suarum passi sunt, qui tanto ante mentibus corruerunt: Nemo itaque urbem illam in excidio suo raptum perisse credat. Vbi enim talia acta sunt, prius iam perierant quam perirent.

*De ijs, qui in summa calamitate petebant
Circenses.*

Sal. lib. 6.

I Acebant passim vtriusque sexus cadauera nuda, lacerata, vrbis oculos incessantia, aui- bus canibusque lanata; lues erat viuentiũ, fœtor funereus mortuorum, mors de morte exalabatur, ac si etiã qui excidijs supradicta vrbis non interfuerãt, mala alieni excidij prefe- rebant. Et quid post hæc, in quã, quid post hæc omnia: quis æstimare hoc amœtia genº possit? Pauci nobiles, qui excidio superfuerant, quasi pro summo delecta vrbis remedio, Circen- ses ab imperatoribus postulabant. Vellem mihi hoc loco ad exequendam rerum indignitatem parem negotio eloquentiam dari, scilicet ut tantum virtutis esset in querimonia, quantum doloris in causa. Quis enim existimare possit, quid primum in his, de quibus diximus, accusandum sit, irreligiositas, an stultitia, an luxuria, an amentia: totum quippe in illis est. Quid enim aut irreligiosius, quam petere aliquid in iniuria Dei? aut quid stultius, quam quid petas non considerare? aut quid iam perdiri luxus, quam in luctu res desiderare luxuriã? aut quid amentius, quam in malis esse, & malorum intelligentiam non habere? Quanquam in ijs omnibus nulla res minus culpanda est, quam amentia: quia voluntas crimen non habet, vbi furor peccatur. Quo magis hi de quibus loquimur, accusandi sunt, qui sunt insaniebant. Circenses ergo Treuirii desideratis, & hoc vastati, hoc expugnati, post cladem, post sanguinem, post supplicia, post captiuitatem, post tot euenisse vrbis excidia: quid lachrymabilius hac stultitia? quid luctuosius hac amentia? Fateor, miserimos esse vos credidi, cum excidia passi estis: sed miseros vos video, cum & hæc ætacula postulat. Parabam enim vos in excidijs rem tantum atque substantiam, nesciebam etiam sensum, atque intelligentiam perdidisse. Theatra igitur queritis, circum à principibus postulatis: quæso cui

statui, cui populo, cui ciuitati? Vrbis exusta ac perdita, plebi captiua, & interempta, quæ aut perijt, aut luget. De qua etiam si quid superest, totum calamitatis est; quæ cuncta aut mœstitudine est anxia, aut lachrymis exhausta, aut orbitate prostrata: in qua nescias penè cuius sit fors, peior ac durius interfectorum, aut viuentium. Tantæ enim sunt miserie superstium, ut infelicitatem vicerint mortuorum. Ludera ergo publica, Ticieta, petitis; vbi quæso exercenda? an super busta & cineres, super ossa & sanguinem preceptorum? Quæ enim vrbis pars his malis omnibus vacat: vbi eruo fulus, vbi non strata corpora, vbi non concisorum membra lacerata? Vbi que facies captæ vrbis, vbi que terror captiuitatis, vbi que imago mortis. Tacent reliquæ infelicissimæ plebis super tumulos defunctorum suorum, & tu circenses rogas? Nigra est incendio ciuitas, & tu vultum festiuitatis usurpas: Lugent cuncta, tu lætus es: Insuper etiam illecebris flagitiosissimis, Deum provocas & superstitionibus pessimis iram diuinitatis irritas. Non miror planè, non miror tibi euenisse mala quæ consecuta sunt. Nam quia tercia excidia non correxerat, quarto perire meruisti.

Insectatio magistratum.

S tatuunt non adulterandum, & primi ad- *Salust. l. 7.*
sulterant: statuunt non furandum, & furantur: quamuis penè non possim dicere quod furentur, non enim sunt qui agunt furta, sed latrocinia. Punit enim iudex in alio peculatum, cum sit ipse peculator: punit rapinam, cum ipse sit raptor: punit sicarium, cum ipse sit gladiator: punit effractores claustrorum, & ostiorum, cum ipse sit euektor vrbium: punit exspoliatores domorum, cum sit exspoliator prouinciarum. Atque hoc vrbem illi tantum qui in potestate sunt positi, & quibus ius exercendorum latrociniorum honor ipse largitur. Illud grauius ac magis intolerabile, quod hoc faciunt, & priuati iidem ante honoribus functi. Tantum eis adeptus semel honor dat beneficij, ut temper habeant ius latrocinandi. Adeo etiam cum destiterint, ad administrandum potestatem habere publicam, non desinunt tamen ad latrocinandum potestatem habere priuatam; ac si leuior est potestas illa quam habuerunt iudices, quam hæc, quam priuati habent. In illa enim

eis sæpè succeditur, in hac nunquam. Ecce quid valeant statuta legum, ecce quid proficit definitio sanctionum, quæ illi spernunt maxime qui ministrant. Sanè ad parendum humiles abiectique coguntur; compelluntur iussis obtemperare pauperuli. & nisi obtemperauerint, puniantur. Eandem enim rationem in hac re habent, quam in tributis.

Soli iussis publicis seruiunt, sicut soli tributa soluunt: ac sic in ipsis legibus, & in ipsa iusta rerum præceptione maximum iniustitiæ scelus agitur, cum ea minores quasi sacra obseruare coguntur, quæ maiores iugiter quasi nulla conculant.

(1.)

Finis Libri Decimi quarti.

DE FORMA, ET CHARACTERE SACRÆ ELOQVENS T I AE.

LIBER DECIMVSQVINTVS.

HÆRET intinuis affixis sensibus nostri Theophrasti memoria, qui licet naturam expleuerit viuendo, nobis tamen immaturus obiisse videtur; tantum sui desiderium bonis omnibus reliquit. Et eius quidè vir-

tutes posterior ætas intuebitur, nec ynquam de tanti viri sapientia, fide, religione, constantia, & assiduis in propaganda Crucis gloria laboribus conticescet. Scis ipse N. Qualis & quantus fuerit, nec apud imperitum loquor. Mihi quidem virum illum planè admirabilem in hac ferrea hominum ætate, quasi aurei generis particulam ostendisse natura videbatur, cuius vita perpetua fuit vitiorum censura, norma morum, clarissimarum virtutum imago, Vox autem iuge quoddam sapientiæ celestis oraculum. Erat illi ingenium velox, pectus sapientiæ, & virtutis ferax, mēs acris, præcella, & volucris (vt ita dicam)

flammis semper accensas. Quæ neque asperitibus rerum imminuta torpesceret, neque blanditijs oppressa conuieret. Corpus etiam ipsum laboris patiens, atque illius staturæ & maiestatis, quæ tantæ mentis pondus commodè sustentaret. Cumque à puero magnarum atrium fontes imbibisset, quibus professe aliquando mortalibus posset, non se vnus vitis parietibus conclusit, sed magno animo in totius generis humani commercium emisit. Emicuit tum illa non ancillaris facundia misera quædam necessitas, sed vis dicendi quædam ineluctabilis, quàm timerent improbi, venerantur boni, ipsi terrarum principes formidarent simul, & diligerent. Et cum per tot annos in his concionum fluctibus iactarentur, numquam inexhaustus ille fons arefesceret, sed vt Oceanus, qui aquas cælo, & terris præbet, in suis semper cursibus totus est, atque integer, sic ille se rebus humanis ita impendebat, vt dare quidem posset, nihil posset perdere. Nec mirum si tanta diuturnus ingenuis illius Oratoris vigor fuit.

hæretæ.

*Concionatoris egregij
laus.*